

KUTATÁSI JELENTÉS

*Tanárok pénzügyi kultúrájának felmérése,
összehasonlító elemzés*

2021.

ÁLLAMI SZÁMVEVŐSZÉK

1052 Budapest, Apáczai Cs. J. u. 10. | 1364 Budapest 4, Pf. 54

TEL: +36 1 484 9100

email: szamvevoszek@asz.hu

web: www.asz.hu | www.aszhirportal.hu

KUTATÁSI JELENTÉS

Tanárok pénzügyi kultúrájának felmérése,
összehasonlító elemzés

Engedélyező:

Domokos László
elnök

A kutatásban résztvevő szervezetek:

	Állami Számvevőszék
	Pénziránytű Alapítvány
	Budapesti Metropolitan Egyetem
	Gál Ferenc Egyetem
	Eötvös Loránd Tudományegyetem
	OTP Fáy András Alapítvány
	Econventio Kerekasztal Közhasznú Egyesület
	Budapesti Corvinus Egyetem
	Szegedi Tudományegyetem

Kutatásvezető:

Németh Erzsébet

A kutatási jelentés összeállítói:

Béres Dániel

Huzdik Katalin

Deák-Zsótér Boglárka

Németh Erzsébet

A kutatás előkészítésében, megtervezésében és lebonyolításában résztvevő személyek:

Béres Dániel (METU)

Deák-Zsótér Boglárka (CORVINUS)

Huzdik Katalin (METU)

Vincze Zsanett (GFE)

Kovács Péter (SZTE)

Mészáros Aranka (MATE)

Mikes Benedek (ÁSZ)

Németh Erzsébet (ÁSZ)

Kézirat lezárva: 2021. október 18.

Iktatószám: EL-3414-001/2021

ISBN:

TARTALOMJEGYZÉK

▶ VEZETŐI ÖSSZEFOGLALÓ	4
▶ BEVEZETÉS	5
▶ HIPOTÉZISEK	8
▶ MÓDSZERTAN	9
A kutatás célcsoportja	9
A kérdőív	9
— Pénzügyi Tájékozottsági Mutató	9
— Énkép Index	9
— Kockázatvállalási Mutató	9
A kérdőív értékeléséhez használt statisztikai módszerek	10
Adattisztítás	10
Adatok átkódolása	10
▶ EREDMÉNYEK.....	11
A pedagógus felmérésben résztvevők összetétele	11
A pedagógusok anyagi helyzete	13
A pénzügyi-gazdasági ismeretek oktatásának fontossága	14
Pénzügyi-gazdasági ismeretek átadása és a kapcsolódó készségek fejlesztése	16
Diákok nyitottsága a pénzügyi ismeretekre	19
Pedagógusok pénzügyi kultúrájának mérése	21
Énkép Index.....	24
Pedagógusok kockázatvállalási hajlandósága	25
Pedagógusok továbbképzése	27
▶ KÖVETKEZTETÉSEK	31
▶ Felhasznált szakirodalom	32
▶ MELLÉKLETEK	33

VEZETŐI ÖSSZEFOGLALÓ

A kutatás célja a pedagógusok pénzügyi kultúrájának felmérése. A felmérés különösen azért fontos, mert a tanároknak a pénzügyi kultúra fejlesztése szempontjából multiplikátor hatása van, az ő tudásuk, attitűdjük és viselkedésük jelentős hatással van az általuk oktatott tanulók pénzügyi tudatosságára. Cé-lunk a különböző szakon végzett pedagógusok pénzügyi ismereteinek, attitűdjeinek, magabiztosságának, vi-selkedésének és motivációinak, valamint a tanárok pénzügyi-gazdasági tárgyú továbbképzésein részt vettek és az ilyen továbbképzéssel nem rendelkező pedagógusok pénzügyi kultúrájának szintje közötti különbségek feltárására. Ezen kívül a kutatás alkalmas ezen tényezők összevetésére a korábban vizsgált, felsőoktatásban tanuló hallgatók vizsgálati eredményeivel.

A kutatás széleskörű szakmai együttműködés keretében mérte fel a különböző szakokon és szinteken tanító pedagógusok (összesen 705 érvényesen válaszoló) pénzügyi kultúráját. A felmérés jelentőségét jelzi, hogy a hazai és nemzetközi kutatások elsősorban az egyes társadalmi csoportok pénzügyi tudását és visel-kedését, illetve a képzések hatékonyságát vizsgálták, a tanárookra vonatkozó átfogó kutatás azonban nem történt.

Az oktatókra vonatkozó kutatás hiánypótló jellegét az is mutatja, hogy az eredmények a feltételezettnél magasabb szintű pénzügyi tudatosságot jeleznek, feltárva, hogy a vizsgált tanárok pénzügyi tájékozottsága jobb, mint a felsőoktatásban, leginkább gazdasági-pénzügyi ismereteket tanuló hallgatóké. Mindez azt mu-tatja, hogy a pénzügyi kultúrával kapcsolatos hiányosságot jelző kutatási eredmények oka nem a tanárok hiányos tudásában keresendő.

Másik fontos eredmény, hogy bár a tanári átlagfizetés köztudottan alacsony, mégis a megkérdezettek 86%-ának van megtakarítása. Megtakarításaikat, a bankbetétek mellett, állampapírban, illetve egyéb össze-tettebb megtakarítási formákban tartják. Mindez magas szintű pénzügyi tudatosságra és bevonódásra (inc-lusion) utal.

A megkérdezett oktatók túlnyomó többsége úgy nyilatkozott, hogy fontosnak, vagy nagyon fontosnak tartja a pénzügyi gazdasági ismeretek oktatását. Míg a gazdasági-pénzügyi tárgyakat oktatók inkább vállal-kozási ismereteket adnak át, a többiek számára a legfontosabb témák a háztartási költségvetés és a takaré-koskodás. Az oktatók kétharmada szerint eredményesebb a tudásátadás szempontjából, ha egy-egy téma kapcsán megvizsgálják a pénzügyi aspektusokat, mintha célzottan tartanak pénzügyi tárgyú órát.

Az eredmények azt mutatják, hogy szignifikánsan magasabb pénzügyi tudással rendelkeznek azok az ok-tatók, akik ilyen tárgyú továbbképzésen vettek részt, mint azok, akik nem. Emellett jelezték, hogy a tovább-képzések mellett fontosnak tartják a különböző típusú életszerű gyakorlatokat és tananyagokat.

A tanulókat valamivel több, mint 50%-ban érdeklődőnek és motiváltnak tartják, különösen a felső-tago-zatos tanulókra és a gimnazistákra jellemző ez.

Érdekes eredmény, hogy a tanárok saját pénzügyi tudásukat magasabbra értékelik, mint amit a mért eredmények mutatnak, ezzel együtt a felsőoktatásban tanulókhöz hasonlóan kockázatkerülőek.

Mindez azt jelzi, hogy érdemes a tanárok pénzügyi tudatosságára és motivációjára építve alakítani a tan-terveket és a követelményrendszert, illetve segíteni a pedagógusok munkáját olyan kimondottan az oktatók számára kidolgozott tananyagok közreadásával, amelyek életszerű gyakorlatokkal, esetekkel, akár játékos formában fejlesztik a pénzügyi-gazdasági tudatosságot egy-egy tantárgy oktatása során. Szintén fontos ta-nulság, hogy a pénzügyi kultúra képzéseknek mérhető pozitív hatása van a résztvevők tudásszintjére, moti-vációjára és módszertani tudására, így érdemes ilyen képzéseket szervezni a továbbiakban is.

BEVEZETÉS

Az elmúlt években egyre fontosabbá vált a pénzügyi tudatosság kérdésköre Magyarországon. Kovács és Terták (2016) arra hívják fel a figyelmet, hogy a pénzügyi piacok globális összekapcsolódása, az egyre bonyolultabb új, innovatív pénzügyi termékek megjelenése, illetve az ezzel járó kockázatok újabb és újabb kihívást jelentenek minden résztvevő számára mind egyéni, mind intézményi, mind társadalmi, mind pedig globális szinten. Ezt támasztja alá a Kormány 2017-ben indított **„Pénzügyi tudatosság fejlesztése”** c. stratégiája is. A stratégia küldetése szerint a pénzügyi jártasság és a pénzügyi ismeretek megfelelő elsajátítása elengedhetetlen ahhoz, hogy tudatos, megfontolt és ésszerű döntéseket hozzunk pénzügyeinkről. Az optimális vagy az ahhoz közelítő családi, pénzügyi döntés meghozatala stabil és tervezhető jövőképet biztosít. Ennek elérése érdekében az általános pénzügyi kultúrát meg kell alapozni, majd folyamatosan fejleszteni és ápolni szükséges. A pénzügyi képzést erősíteni kell az iskolarendszerű oktatásban és azon kívül is, hogy **egy pénzügyileg tudatos generáció nőjön fel.**

A pénzügyi kultúra a tudatosság, az ismeretek, a készségek, az attitűdök és a viselkedések kombinációja, melyekre szükség van a megalapozott pénzügyi döntések meghozatalához és végső soron az egyéni pénzügyi jólét eléréséhez (Atkinson & Messy, 2012).

Számos piaci és tudományos kutatás, valamint gyakorlati kezdeményezés a pénzügyi tudás mentén ragadja meg a pénzügyi kultúra mérését és fejlesztését, amely törekvés a többi tényező vizsgálata - és szükség esetén fejlesztése - nélkül nem tudja elérni kívánt hatását (Hilgert et al., 2003; Xiao et al., 2004). A pénzügyi attitűdök a pénzügyi kultúra elemeiként olyan tényezők, amelyek befolyásolhatják a fogyasztók magatartását, preferenciáit és ezen keresztül termék- és szolgáltatásválasztását (Li et al., 2009; Dowling et al., 2009; Zsótér és Nagy, 2012). A pénzügyi kultúra mérések csaknem mindegyike egy-egy társadalmi csoport (felnőttek, gyermekek, felsőoktatásban tanulók, vállalkozók stb.) pénzügyi kultúráját, viselkedést vagy attitűdjét méri. Ugyanakkor meglehetősen nehezen indokolható, hogy a pedagógusok pénzügyi tudását, attitűdjeit, motivációját vizsgáló átfogó kutatás nem lelhető fel sem a hazai sem a nemzetközi szakirodalomban, annak ellenére, hogy a képzések elégtelenségére számos kutatás felhívta a figyelmet. Két nagyobb célcsoport körében végzett kutatási eredményeket, megállapításokat emelnénk ki.

Az Econventio Kerekasztal Közhasznú Egyesület az Állami Számvevőszékkel és a Szegedi Tudományegyetemmel együttműködésben 2011 óta rendszeresen vizsgálja a **középiskolások pénzügyi kultúráját**. (Kutatásukat 2015 óta kiegészítik a felnőtt lakosság körében végzett kutatással is.) Kovács és kutatótársai (2013) szerint a kutatásban részt vevő, saját tudásukat közepesre értékelő diákok több mint fele (54,6%) úgy véli, hogy a tudásukat főként az iskolában kellene megszerezniük, és csak az egyhatodik (16,6%) véli úgy, hogy inkább otthonról kellene. A válaszadó diákok kicsivel több, mint egynegyede (28,1%) részesült csak gazdasági, pénzügyi képzésben az iskolai éveik alatt. A kutatók megállapították, hogy aki tanult valamilyen pénzügyi, gazdasági ismeretet, az sem tudja a tudását a gyakorlatban megfelelően alkalmazni ((Kovács, Révész, & Ország, 2013). A 2016-os vizsgálat eredményei rámutattak arra, hogy nincs különbség a diákok tudásszintje között, függetlenül attól, hogy tanultak-e vagy sem gazdasági, pénzügyi ismereteket. A kutatás kiemeli, hogy míg 14 éves korban a gazdasági képzésekre járók 30%-a, addig a nem gazdasági képzésekre járók 9%-a az iskolában hallottakra támaszkodik, és ez az arány a végzéshez, továbbtanuláshoz közeledve tovább növekszik: 18 évesen a gazdasági képzésekre járók 48%-a, a nem gazdasági képzésekre járók 10%-a az iskolában hallottakat igyekszik figyelembe venni (Kovács, 2017).

A pénzügyi kultúra kutatások közül kiemelkedő jelentőségű a 2013-ban (Béres és mtsi, 2013) és 2020-ban széles szakmai és tudományos együttműködésben megvalósult **„Felmérés a felsőoktatásban tanuló fiatalok pénzügyi kultúrájáról”** című tudományos kutatás. A kutatás célja volt, hogy átfogó képet adjon a felsőoktatás különböző tudományterületén tanulmányokat végző magyar fiatalok pénzügyi műveltségéről és tudatosságáról. A felsőoktatásban tanuló 18-25 éves fiatalokkal kapcsolatban a kutatás feltárta, hogy a vizsgált korosztály pénzügyi kultúrájának szintjét számos befolyásoló tényező együttesen határozza meg: nem, életkor, családi állapot, származás, lakhatási körülmények, gyerekvállalás, képzés jellege, szintje, oktatásban töltött idő, diplomák száma, külföldi tartózkodás. A pénzügyi tudatosság középiskolai képzésének megerősítésének szükségességére hívta fel a figyelmet ugyanakkor, hogy **nem találtak mérhető**

eltérést a középiskolában pénzügyi-gazdálkodási képzésben részesültek és nem részesültek tudásszintje között. (Béres, Huzdik, Deák-Zsótér, & Németh, 2021)

Témánk szempontjából azok a kutatások szintén fontosak, amelyek **a pénzügyi képzések minőségét, eredményességét vizsgálták.** Az iskolarendszerű pénzügyi-gazdasági oktatás mellett számos, közoktatáson kívüli szervezet is magára vállalta a pénzügyi kultúra fejlesztését hazánkban. Az Állami Számvevőszék 2016-ban, majd 2020-ban felmérte és értékelte a hazai pénzügyi kultúra fejlesztését célul tűző programokat, azok minőségét, eredményességét (Németh, Vargha, Beke, Tordai, & Domokos, 2020). Az eredmények azt mutatják, hogy 2016-ról 2020-ra számos előrelépés történt: több állami és egyéb kezdeményezés indult meg, **a képzések volumene; a képzési programok, és az azon résztvevők száma jelentősen nőtt. Nem változott azonban érdemben a képzések minőségbiztosítottsága.** 2020-ban több hosszabb képzés volt elérhető a felnőttek számára, az iskoláskorúak képzései azonban továbbra is 1-4 óráskak. A képzések négyötödében van tananyag és tematika, de ezek többsége nem akkreditált, illetve nem érhető el nyilvánosan. A képzések mintegy 40%-a méri az eredményességet. Az oktatók a képzési programok többségében pénzügyi, közgazdasági végzettséggel rendelkeznek. A közoktatásban tanulókat nagyobb arányban tanítják pedagógus végzettségűek. A kutatás eredményei ismételten jelzik, hogy szükség van a képzések minőségét szavatoló szakmai garanciák további erősítésére.

Willis (2008) arra hívja fel a figyelmet, hogy a folyamatosan változó és egyre bonyolultabb pénzügyi termékek egyre tudatosabb és képzettebb fogyasztót igényelnek, akiknek képzése elengedhetetlen, de a képzések eredményességével kapcsolatban kevés empirikus bizonyíték áll rendelkezésre. **A nemzetközi kutatások eredményei ugyanakkor rendkívül változatos képet mutatnak.** Több kutatás erős kapcsolatot állapít meg a pénzügyi ismeretek szintje, az előzetes pénzügyi képzésben történő részvétel és a pénzügyi magatartás között. Azok, akik tanulmányaik során kaptak pénzügyi képzést, hajlamosabbak a megtakarításra, a nyugdíjas évek tervezésére, kevésbé kérnek kölcsön pénzt (Bernheim, Garrett & Maki, 2001; Bernheim & Garrett, 2003; Lusardi & Mitchell, 2006, 2007a; Hilgert, Hogarth & Beverly, 2003; Stango & Zinman, 2007; Van Rooij, Lusardi, & Alessie, 2011). Mandell & Klein (2009) tanulmányukban olyan gimnazistákat vizsgáltak, akik korábban részt vettek pénzügyi kultúra képzésben. Béres és munkatársai kutatásához hasonlóan ők sem találtak összefüggést a pénzügyi kultúra szintje, a pénzügyi viselkedés, valamint a korábbi speciális képzésben való részvétel között. Ez rávilágít a középiskolások oktatásának alacsony eredményességére. Mindez egybeesik az amerikai tapasztalatokkal is (Willis, 2009).

Mind a középiskolások, mind a felsőoktatásban tanuló hallgatók körében végzett kutatások rávilágítanak arra, hogy **kiemelten fontos az őket oktató pedagógusok tudásszintjének és attitűdjeinek felmérése,** az eredmények mögött álló okok feltárása. Jelen kutatásunk fókuszában a pedagógusok pénzügyi tájékozottsága, valós és vélt pénzügyi tudása, valamint kockázathoz fűződő viszonyának feltárása áll, amely eddig nem került mérésre, csupán feltételezéseken alapuló állításokkal találkozunk, hogy milyennek véli a társadalom a pedagógusok pénzügyi műveltségét. Ismernünk kell a pedagógusok kompetenciáit, pénzügyi tudását és motivációit, annak érdekében, hogy a felnővekvő nemzedék hasznosítható ismeretekkel rendelkezzen a világgazdaság, a nemzetgazdaság, a vállalkozások és a háztartások életét meghatározó gazdasági-pénzügyi intézményekről és folyamatokról. (Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról szóló 110/2012. (VI. 4.) Kormányrendelet). Egyre fontosabb kérdés tehát, **hogyan lehet eredményessé és hatékonyabbá tenni a pénzügyi-gazdasági nevelést, oktatást a fiatalabbak számára?** (Egyre nagyobb teret hódít a szórakoztatva tanítás az oktatásban, 2020)

Ahhoz, hogy fokozni tudjuk a pénzügyi ismeretek hatékony átadását és a gyakorlatban azonnal használható tudást szerezzenek a diákok, fontos, hogy **a generációnak megfelelő módszereket és eszközöket válasszunk az oktatás során** is. Modern online platformok használatára van szükség, valamint a tartalmaknak fontosnak, érdekesnek, illetve szórakoztatónak kell lenniük, hogy lekössék a fiatalok figyelmét. A pedagógusok attitűdje kapcsán fontos kérdés az is, hogyan állnak hozzá az oktatási módszerekhez, továbbképzésekhez, miben látják a fiatalok pénzügyi tudatossága fejlesztésének sikerét. A tanórákon alkalmazott oktatási módszereket, tanulásszervezési módokat vizsgáló tanulmányok arra hívják fel a figyelmet, hogy az innovatív, önálló tanulást támogató módszerek alkalmazása még mindig nagyon ritkán fordul elő a tanórákon – mind az általános iskolákban, mind a középiskolákban –, és hogy többnyire a hagyományosnak tekinthető oktatási módszerek dominálnak (Czakó, Győri, Schmidt, & ifj. Boros, 2017/2). Ezt támasztják alá az Országos Közoktatási Intézet 2005-ben végzett felméréseinek eredményei is, ahol 531

pedagógust kérdeztek meg 276 intézményből. Az eredmények azt tükrözik, hogy a megkérdezett tanárok több mint 80 százaléka kipróbálta már a frontálistól eltérő módszerek valamelyikét, ám feltehetően, mivel ezek időigényesek, maradnak a hagyományos frontális osztálymunka-módszer mellett (Radnóti, 2006).

Az OECD-országokban végzett TALIS-felmérések¹ középpontjában szintén a minőségi TPD (High-Quality Teacher Professional Development) és az osztálytermi tanításban alkalmazott módszerek összefüggése áll. A 2013-as felmérés eredményei azt mutatják, hogy **a tanárok szakmai fejlesztése** (tantervi, szakmai és pedagógiai továbbképzésben való részvétele) **hatással van az általuk alkalmazott oktatási módszerekre**: minél inkább együttműködnek a TPD keretében a kollégákkal, annál jobb az osztályteremi gyakorlat; míg a tananyagközpontú továbbképzések inkább a kevésbé kooperatív eszközök alkalmazását erősítik (Barrera-Pedemonte, 2016; Czakó, Győri, Schmidt, & ifj. Boros, 2017/2). A TALIS 2018-as felmérése alapján a vizsgálatban részt vevő OECD-országokban a tanároknak átlagosan 94,5 százaléka vett részt szakmai továbbképzésen a kérdőíves felmérést megelőző egy év során. Magyarországon is ugyanez a tendencia érvényesül, és a továbbképzéseken részt vevők között nincs különbség a nemek, az életkori csoportok és a tanítási tapasztalat alapján, illetve aszerint sem, hogy állami vagy magániskolában, kistelepülésen, városban vagy nagyvárosban tanítanak. (Balázsi & Vadász, 2019).

Szükséges megvizsgálni a pedagógusok pénzügyi ismereteit, attitűdjeit, magabiztosságát, illetve viselkedésüket és motivációjukat, az új módszerekhez való hozzáállásukat. Célunk a különböző szaktárgyakat oktató pedagógusok, valamint a felsőoktatásban tanulók pénzügyi kultúrájának összehasonlítása, különös tekintettel a gazdasági és pénzügyi továbbképzésekben részt vettek és az ilyen végzettséggel nem rendelkező pedagógusok pénzügyi kultúrájának szintje közötti különbségek feltárására.

A felmérés különösen azért fontos, mert a tanároknak, oktatóknak a pénzügyi kultúra fejlesztése szempontjából multiplikátor hatása van, az ő tudásuk, attitűdjük és viselkedésük jelentős hatással van az általuk oktatott diákok pénzügyi tudatosságára.

¹ A TALIS-mérés célcsoportja az ISCED (egységes nemzetközi oktatásosztályozási rendszer) 2-es szintjén tanító pedagógusok. Magyarországon ez a képzési szint az 5–8. évfolyamon (az általános iskolában, illetve a hat- és nyolcosztályos gimnáziumban) tanító tanárokat foglalja magában. A TALIS-vizsgálatban részt vevő országoknak lehetősége van az ISCED 1, illetve az ISCED 3 szinten dolgozó tanárok vizsgálatára is, de az országok többsége – köztük Magyarország is – kizárólag az ISCED 2 szinten dolgozó pedagógusokat vizsgálja. A kérdőíves vizsgálat, amely tanárokat és intézményvezetőket kérdez meg, rákérdez a tanítás és a tanulás körülményeire, a tanárok tanítással kapcsolatos attitűdjeire, tanítási gyakorlatukra, az iskolavezetés sajátosságaira. A TALIS-vizsgálat véletlen mintavételen alapul. A résztvevő országokban 200 iskolát választanak ki, majd a mintába került iskolákban véletlenszerűen 20 pedagógust, illetve az intézmény vezetőjét kéri fel a részvételre.

HIPOTÉZISEK

A korábbi felméréseink és a szakirodalmi szemle eredményeinek figyelembevételével az alábbi hipotéziseket fogalmazzuk meg:

H1a: A pedagógusok pénzügyi tájékozottsága (PTM értéke) szignifikánsan eltér a különböző korcsoportok között.

H1b: A pedagógusok pénzügyi tájékozottsága (PTM átlagos értéke) nem jobb a felsőoktatásban tanuló fiatal felnőttekénél.

H2a: A pénzügyi gazdasági jellegű továbbképzést elvégzett pedagógusok pénzügyi tájékozottsága szignifikánsan jobb az ilyen jellegű képzésből kimaradókénál.

H2b: A pénzügyi gazdasági jellegű továbbképzést elvégzett pedagógusok pénzügyi jellegű önismerete szignifikánsan jobb, mint azoké, akik ilyen típusú képzésben nem vettek részt.

H3: A pedagógus pénzügyi tájékozottsága meghatározza azt, hogy mennyire elégedett az átadott pénzügyi gazdasági ismeretek hatékonyságával.

MÓDSZERTAN

A kutatás célcsoportja

A kutatás célcsoportjaként a pedagógusokat, illetve oktatókat jelölte ki a kutatócsoport. A kitöltés minden esetben önkéntes és anonim volt, nem kapcsolódott hozzá ösztönző rendszer, amely a kérdőívre adott válaszok validitását növeli.

A tanárok elérését a kutatásban résztvevő kutatócsoport szervezte meg, amelyhez több, a pénzügyi kultúra fejlesztésével foglalkozó szervezet is jelentősen hozzájárult (Állami Számvevőszék, Pénziránytű Alapítvány, Budapesti Metropolitan Egyetem, Gál Ferenc Egyetem, Eötvös Loránd Tudományegyetem, OTP Fáy András Alapítvány, Econventio Kerekasztal Közhasznú Egyesület, Budapesti Corvinus Egyetem, Szegedi Tudományegyetem).

A kérdőív

A pedagógusok pénzügyi kultúrájának felmérésére egy 2013-ban kidolgozott módszertan mentén került sor, amelyet a kutatást megtervező szakemberek a pedagógus felmérés sajátosságai mentén adaptáltak (1. melléklet). A pénzügyi kultúra szintjét jellemző mutatók azonban a kutatási eredmények összehasonlíthatósága érdekében nem változtak. A 2013-ban, majd 2020-ban megismételt – elsősorban hallgatókat célzó – pénzügyi kultúra kutatás fő mérőszámai kerültek alkalmazásra jelen kutatás során is, vagyis:

- Pénzügyi Tájékozottsági Mutató;
- Énkép Index;
- Kockázatvállalási Mutató.

A kérdőív a www.penzugykultura.hu weboldalon keresztül volt elérhető 2021.03.15 és 2021.05.17 között.

Pénzügyi Tájékozottsági Mutató

A Pénzügyi Tájékozottsági Mutató ² (PTM) a kérdőívet kitöltők pénzügyi tudásszintjét méri. A mutató fele-fele arányban tartalmaz elméleti, illetve gyakorlati kérdéseket. Utóbbiak ugyan a pedagógusok kalkulációs képességét is próbára teszik, azonban a kérdések úgy kerültek kialakításra, hogy a megfelelő realitásérzékkel (pénzügyi tapasztalattal) bíró résztvevők meg tudják adni a helyes választ számolás nélkül is.

A Pénzügyi Tájékozottsági Mutató értékét 21 kérdésre adott válasz alapján számolta a rendszer a helyes válaszok arányában. Értéke 0 és 1 között van (minél magasabb az értéke, annál nagyobb a hallgató tájékozottsága).

Énkép Index

Az Énkép Index azt méri, hogy a pedagógusok mennyire vannak tisztában saját pénzügyi tudásszintjükkel. Az index a résztvevők önbevallásán, valamint a mért tudásszintjük különbségén alapul.

Ha az Énkép Index értéke nulla, vagy akörüli érték, akkor a pedagógus reálisan ítéli meg pénzügyi ismereteit, ellenkező esetben vagy alulértékeli, vagy felülértékeli azt.

Kockázatvállalási Mutató

A pedagógusok kockázatvállalási mutatója kétféleképpen határozható meg. Egyfelől értékelésre került önbevallás alapján, amelyet a bevallott tudásszint és bevallott kockázatvállalási szint eredőjeként kapunk meg, másfelől pedig a valós tudásszint is értékelésre került a bevallott kockázatvállalási hajlandóság mentén.

A kockázatvállalási mutató számítása:

$$KM_{\text{önbev}} = \frac{\text{Kockázatvállalási szint önbevallás alapján}}{\text{Pénzügyi – gazdasági ismeret önbevallás alapján}}$$

² A mutatókat a kutatócsoport tagjai fejlesztették ki, Béres Dániel és Huzdik Katalin kutatók szakmai irányítása mellett.

$$KM_{valós} = \frac{\text{Kockázatvállalási szint önbevallás alapján}}{\text{Valós pénzügyi – gazdasági ismeret}}$$

A mutatók nulla és végtelen között vehetnek fel értéket. Ha egy alatt van az érték, akkor az adott illető kockázatkerülő, ha egy felett, akkor pedig kockázatvállaló. Amennyiben egy a mutató értéke, akkor az egyén megfelelő mértékű kockázatot vállal, így nevezhetjük kockázat kezelőnek. Természetesen az egyes körül elhelyezkedő értékek szintén a kockázat kezelő kategóriába esnek bele.

A kérdőív értékeléséhez használt statisztikai módszerek

A kérdőív feldolgozása során a leíró statisztika módszerein túl keresztábra elemzést és varianciaanalízist alkalmaztunk. A számításokat és az ábrákat Microsoft Excel, valamint SPSS programok felhasználásával hoztuk létre.

Adattisztítás

A pedagógusok számára összeállított kérdőív kitöltését összesen 752 fő kezdte meg, ugyanakkor az adatminőség javítása, illetve az eredmények validitásának megteremtése céljából alkalmazott szűrőrendszer után 705 értékelhető kérdőív maradt az adatbázisban.

Az adattisztítás során több tényezőt együttesen vettünk figyelembe. A legfontosabb szűrő tényezők az alábbiak voltak:

- kitöltés időigénye;
- nyílt kérdésekre adott válaszokban kulcs kifejezések keresése;
- ismétlődő mintázatok;
- a kérdésekre adott inkonzisztens válaszok.

A fent említett szűréseken túl a kiugró értékeket az egyes elemzések készítése során kezeltük. Ezen kívül a szenzitív kérdések kapcsán (pl.: havi jövedelem) nem tekintettük hibának, ha valaki látszólag invalid értéket adott meg – őket kizártuk a kapcsolódó elemzésekből.

Adatok átkódolása

A kérdőív több nyílt kérdést is tartalmazott. Annak érdekében, hogy a nyílt kérdésekre adott válaszokat megfelelő módon tudjuk bevonni az elemzésekbe, a válaszok átkódolására volt szükség. Az átkódolt változókat használtuk az elemzések során, így az egyes átkódolások kategóriái az eredmények között megjelennek.

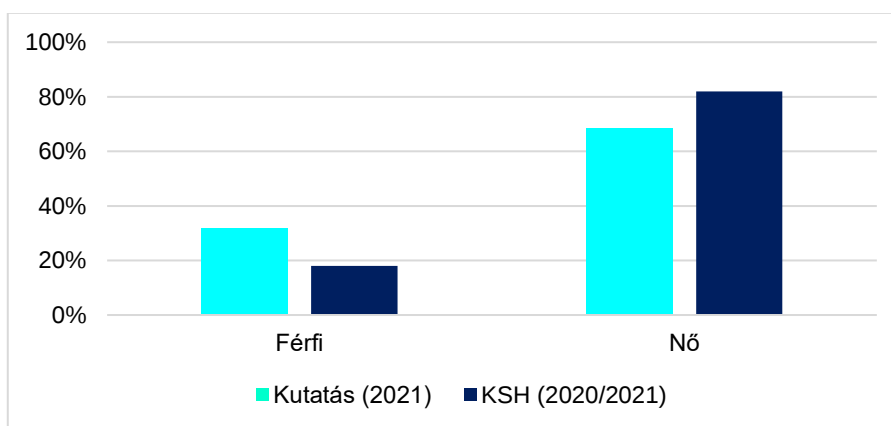
EREDMÉNYEK

A pedagógus felmérésben résztvevők összetétele

A pedagógus pénzügyi kultúra felmérés tisztított adatbázisa 705 rekordot tartalmaz, vagyis ennyien töltötték ki értékelhetően a kérdőívet. Az eredmények validitása, illetve reprezentativitásának megállapítása céljából először a minta összetétele került megvizsgálásra, amelyhez viszonyítási alapként a KSH 2020/2021-es tanévre vonatkozó adatait, valamint a Magyar Tudományos Akadémia 2019-es közoktatási adatait használtuk fel.

A kutatásban résztvevő pedagógusok kétharmada nő (68,4%), egyharmada (31,6%) pedig férfi volt. A válaszadó pedagógusok körében a férfiak aránya magasabb, a nők aránya pedig valamivel alacsonyabb, mint a közoktatási adatbázisban található adatok (1. ábra).

1. ábra: A kutatásban résztvevő pedagógusok megoszlása nemek szerint

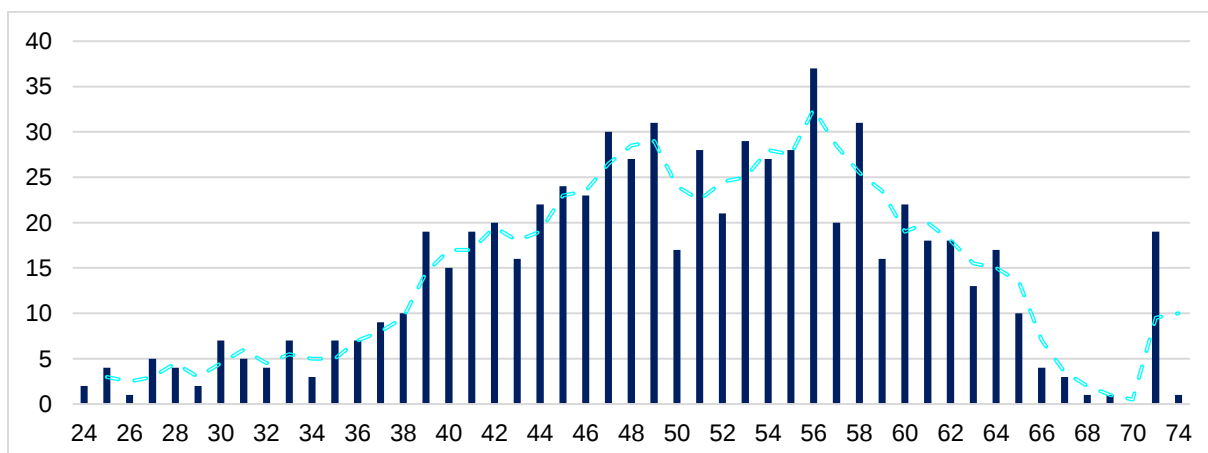

Forrás: KSH, saját szerkesztés

Megjegyzés: n=705

A legfiatalabb kitöltő 24 éves, míg a legidősebb 74 éves volt (a kitöltők átlagéletkora 50,5 év). Életkor szerinti megoszlás szerint a válaszadók egyharmada (32,2%) 40 és 49 év közötti, valamint valamivel több, mint egyharmada (36%) 50 és 59 év közötti. A kitöltők több mint fele (54,19%) pedig 50 év fölötti. A 30 év alattiak mindössze a válaszadók 2,5%-át teszik ki (2. ábra).

2. ábra: A pedagógus pénzügyi kultúra kutatásban résztvevők életkor szerinti megoszlása

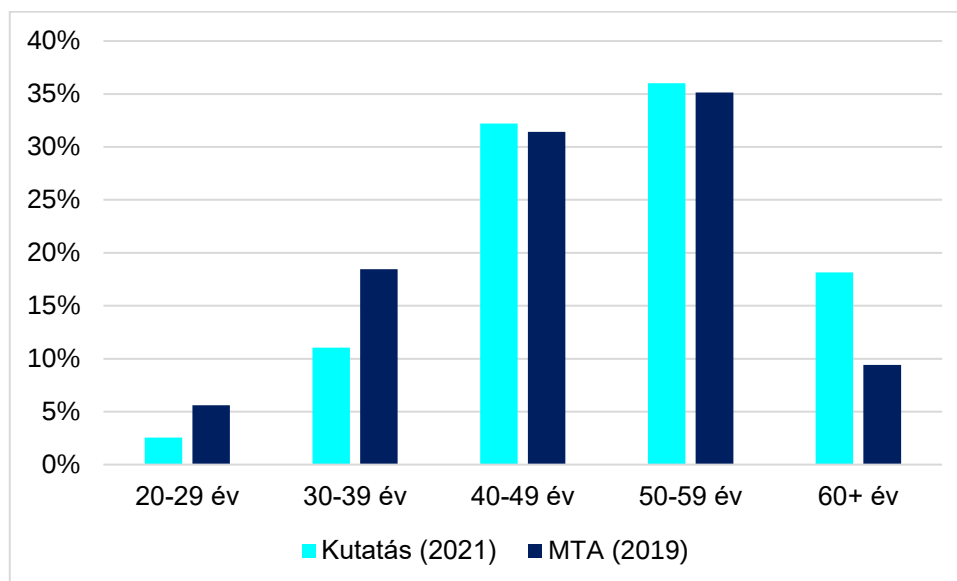

Forrás: saját szerkesztés

Megjegyzés: n=705

A Magyar Tudományos Akadémia 2019-es adataihoz viszonyítva azt láthatjuk, hogy a minta alulreprezentálja a 20-29 éves és a 30-39 éves korcsoportokat, míg felülreprezentálja a 60 év feletti korosztályt. A 40-49 éves és 50-59 éves korosztály kapcsán a pedagógus kérdőív az MTA adatai mentén mért (3. ábra).

3. ábra: A pedagógusok életkor szerinti megoszlása, 2021 (n=705)

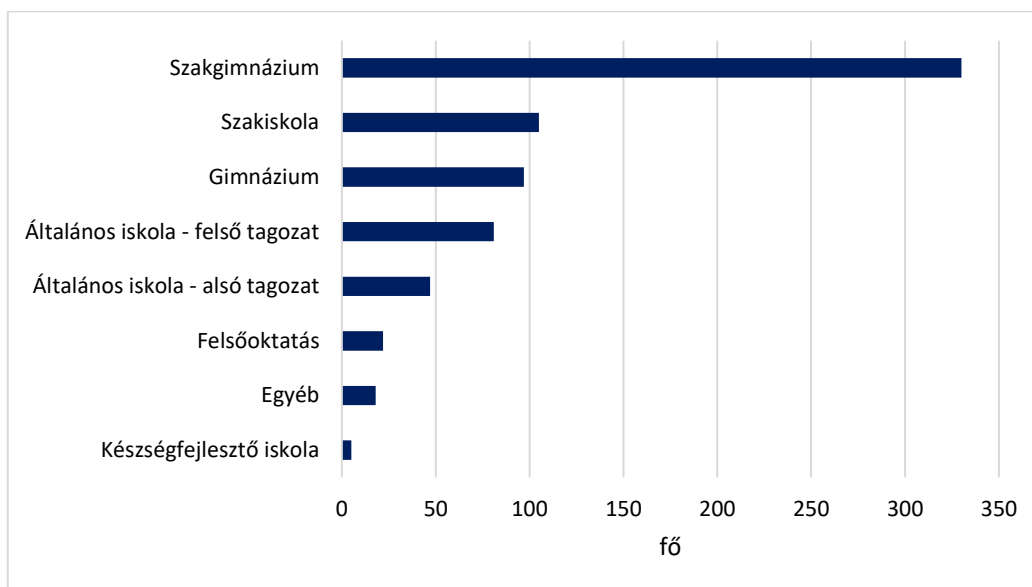

Forrás: saját szerkesztés, (A közoktatás indikátorrendszere 2019)

Megjegyzés: n=705

A válaszadó pedagógusok 18,16 százaléka általános iskolai tanár vagy tanító, 60,57 százalék olyan intézményben oktat, ahol érettségít adó képzés is van, 15 százalékuk pedig szakiskolában tanít (4. ábra).

4. ábra: A minta megoszlása iskolatípus szerint

Forrás: saját szerkesztés

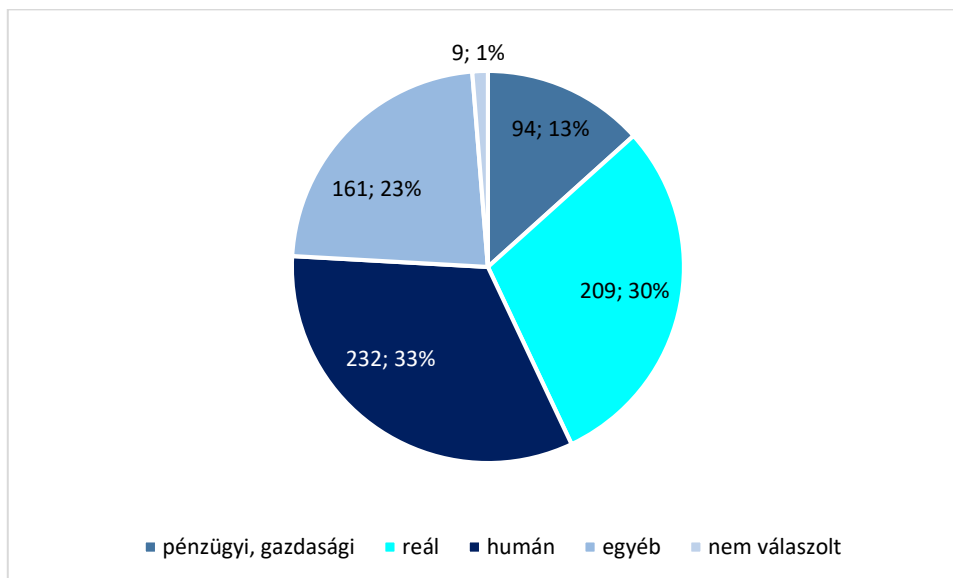
Megjegyzés: n=705

A tantárgyak csoportosítására számos lehetőség áll rendelkezésre. Jelen kutatás során 3+2 kategóriát használtunk az alábbiak szerint:

- 1) pénzügyi és gazdasági tárgyat oktató pedagógus
- 2) reál tantárgyat oktató pedagógus
- 3) humán tantárgyat oktató pedagógus
 - +1) egyéb (például: gyógypedagógus, kollégiumi nevelő stb.)
 - +2) nem válaszolt

A kutatásban résztvevő pedagógusok megoszlását az 5. ábra mutatja.

5. ábra: A vizsgálatban résztvevő pedagógusok által oktatott tantárgyak megoszlása

Forrás: saját szerkesztés

Megjegyzés: n=705

Összességében azt mondhatjuk, hogy **a minta nem tekinthető reprezentatívnak, ugyanakkor a kitöltők számossága (705 fő) megfelelő mintanagyságot ad ahhoz, hogy abból releváns következtetéseket lehessen leszűrni**, illetve a kutatócsoport által felvázolt hipotézisek vizsgálatára is alkalmas.

A pedagógusok anyagi helyzete

Ahhoz, hogy teljesebb képet tudjunk kapni a pedagógusokról, illetve pénzügyi kultúrájukról, fontos ismerni az anyagi helyzetüket is, hiszen ez akár alapjaiban is befolyásolhatja az egyes kérdésekre adott válaszokat.

Jelen kutatás során a pedagógusok anyagi helyzetét a megtakarítási lehetőségen, illetve szokásokon keresztül közelítettük meg.

A megkérdezett pedagógusok **86 százaléka** nyilatkozott úgy, hogy **rendelkezik valamilyen nagyságú megtakarítással**, amit rendkívül jó arálynak ítélnék. Akik nem rendelkeznek spórolt pénzzel legnagyobb részben az alacsony jövedelmet jelölték meg okként, illetve a megtakarítás képzése helyett gyermekeiket vagy éppen szüleiket támogatják pénzzel.

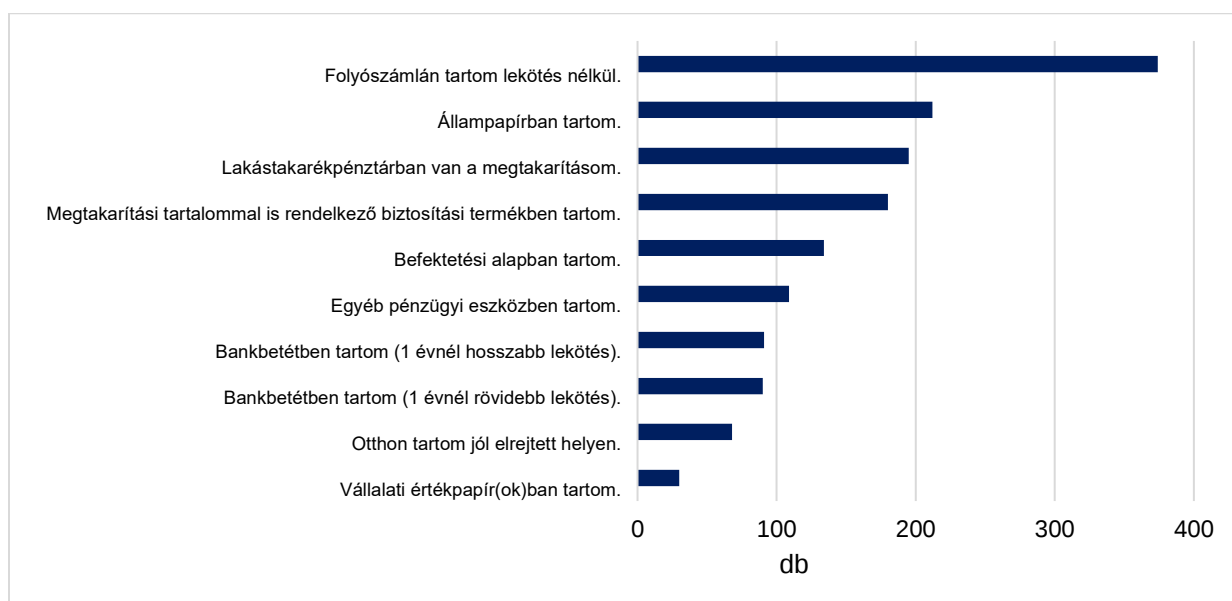
Ami a megtakarítás rendszerességét illeti, **a válaszadók háromnegyede (75,32 százalék) minden hónapban tud valamennyit félretenni**. A havi rendszerességgel megtakarítani tudók fele eltérő összeget tud félretenni, míg a másik fele közel azonos összegben tud megtakarítani.

A megkérdezett pedagógusoknak a 14 százaléka csak eseti jelleggel tud megtakarítani (ebben benne vannak a megtakarítással éppen nem rendelkezők is).

A megtakarítások többsége a hónap elején képződik (56,6 százalék), míg a megtakarítók közel harmada a hónap végén tesz félre, ha marad.

A megtakarításokat a pedagógusok elsősorban folyószámlán tartják, lekötés nélkül. A második legnépszerűbb befektetési forma az állampapír, amelyet a lakástakarékpénztári megtakarítás követ. Érdekeség, hogy a banki termékeknel összetettebb megtakarítási formák (befektetési alap, biztosítás) megelőzik az alap banki termékeket (lekötött betétek) – ezt a jelenséget nagy valószínűség szerint az elérhető hozamok, illetve a hozamok hiánya okozza, de rendkívül pozitív, hogy a megtakarítások egy része közvetlenül a pénz- és tőkepiacokon köt ki. Végül, de nem utolsósorban, **pozitívum, hogy otthon nagyon kevesen tartanak pénzt.** Tekintve, hogy így a pedagógusok tapasztalatból ismerik az alapvető pénzügyi termékeket (financial inclusion), illetve az alacsony kamatkörnyezet okán az összetettebb pénzügyi eszközöket is, az azokról szóló ismeretek átadása is hitelesebb és hatékonyabb tud lenni (6. ábra). Azt is mondhatjuk, hogy **az alacsony kamatkörnyezet arra ösztönözte az utóbbi években a megtakarítókat, hogy összetettebb pénzügyi megtakarítási formák használatával ismerkedjenek meg.**

6. ábra: A válaszadó pedagógusok által preferált megtakarítási módok

Forrás: saját szerkesztés

Összességében azt mondhatjuk, hogy a megkérdezett pedagógusok jelentős hányada tud megtakarítani, illetve a megtakarítási forma választásánál is a nagyobb hozamú, összetettebb pénzügyi termékek felé orientálódik. A képet árnyalja ugyanakkor, hogy a válaszadó pedagógusok átlagéletkora meghaladja az 50 évet, valamint az idősebb korosztály a mintában felülreprezentált, így a teljes pedagógus szakmára vonatkozóan nem lehet valid következtetést levonni, különösen annak fényében, hogy a megtakarítással nem rendelkezők közül sokan az alacsony fizetést jelölték meg oknak, amiért nem tudnak megtakarítani.

A pénzügyi-gazdasági ismeretek oktatásának fontossága

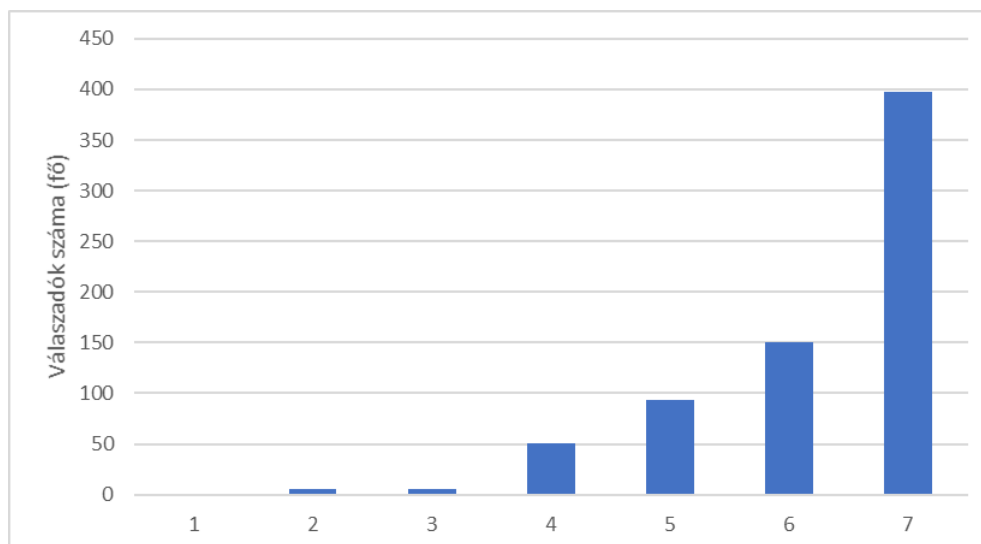
A reálfolyamatok mentén óhatatlanul megjelenik a pénz, mint közvetítő eszköz a gazdasági szereplők között, vagyis a reálfolyamatokhoz – a barter típusú ügyletek kivételével – mindig kapcsolódnak a pénzügyi folyamatok.

A pénzügyi folyamatok összetettségét tekintve elmondhatjuk, hogy az egyszerre alkalmazkodik a reálfolyamatok komplexitásához, valamint a pénzügyi eszközöket használók tudásszintjéhez és pénzügyi rendszerbe vetett bizalmához.

A pedagógusok pénzügyi kultúráját felmérő kutatás során ezért kíváncsiak voltunk arra, hogy a gyermekeink oktatásában, illetve nevelésében jelentős szerepet játszó pedagógusok miként vélekednek a pénzügyi-gazdasági ismeretek oktatásának fontosságáról. A fontosság mértékét egy hét fokozatú Likert-skálán tudták kiválasztani a kérdőívet kitöltő tanárok, ahol az 1-es érték azt jelentette, hogy nem tartják fontosnak pénzügyi gazdasági ismeretek oktatását, míg a 7-es értéket választók nagyon fontosnak tartják azt.

Rendkívül pozitív, hogy a válaszadók több mint fele (56,5 százalék) nagyon fontosnak tartja a pénzügyi-gazdasági ismeretek oktatását, illetve válaszadók 90,9 százaléka inkább fontosnak tartja azt (5-ös vagy annál nagyobb értéket jelölt) (7. ábra)

7. ábra: A pénzügyi és gazdasági ismeretek oktatásának fontossága a pedagógusok szerint

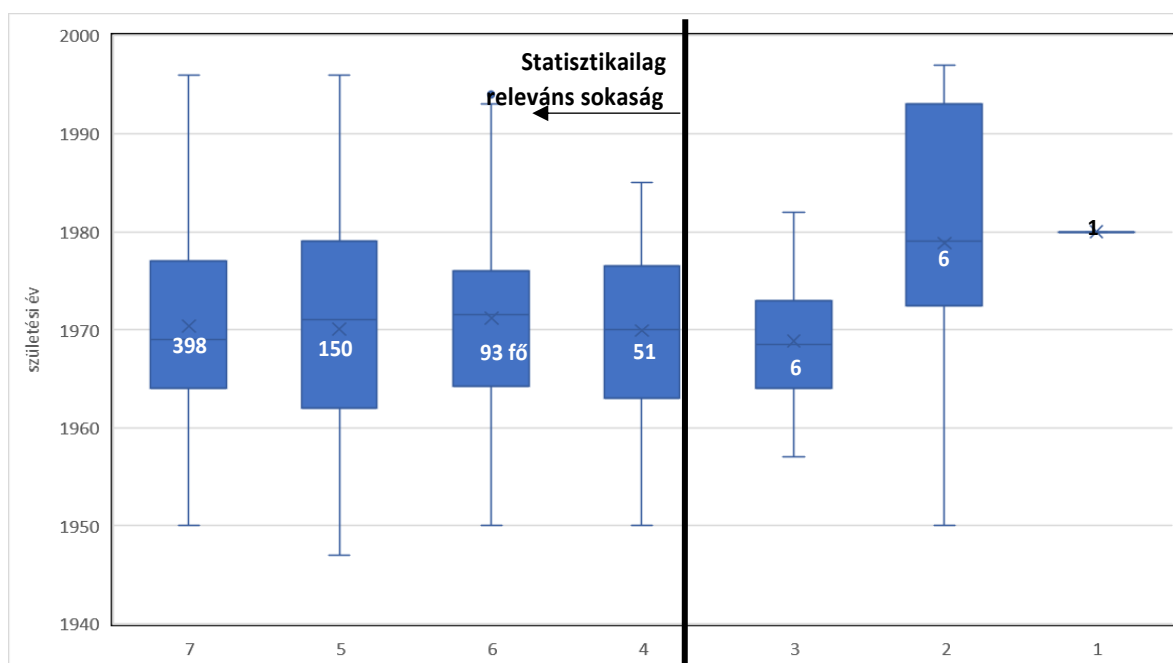
Forrás: saját szerkesztés

Megjegyzés: n=705

Kíváncsiak voltunk arra is, hogy vajon kirajzolódik-e egyfajta mintázat a pénzügyi-gazdasági ismeretek fontosságának megítélése kapcsán a kérdőívet kitöltő életkora, az oktatott tárgy, illetve oktatási intézmény típus szerint, ahol a pedagógus oktat.

Az eredmények azt mutatják, hogy a kitöltők életkor szerinti eloszlása nem meghatározó abban, hogy mennyire tartják a megkérdezettek fontosnak a pénzügyi-gazdasági ismeretek oktatását (8. ábra).

8. ábra: A pénzügyi és gazdasági ismeretek oktatásának fontossága életkor szerint

Forrás: saját szerkesztés

Megjegyzés: n=705

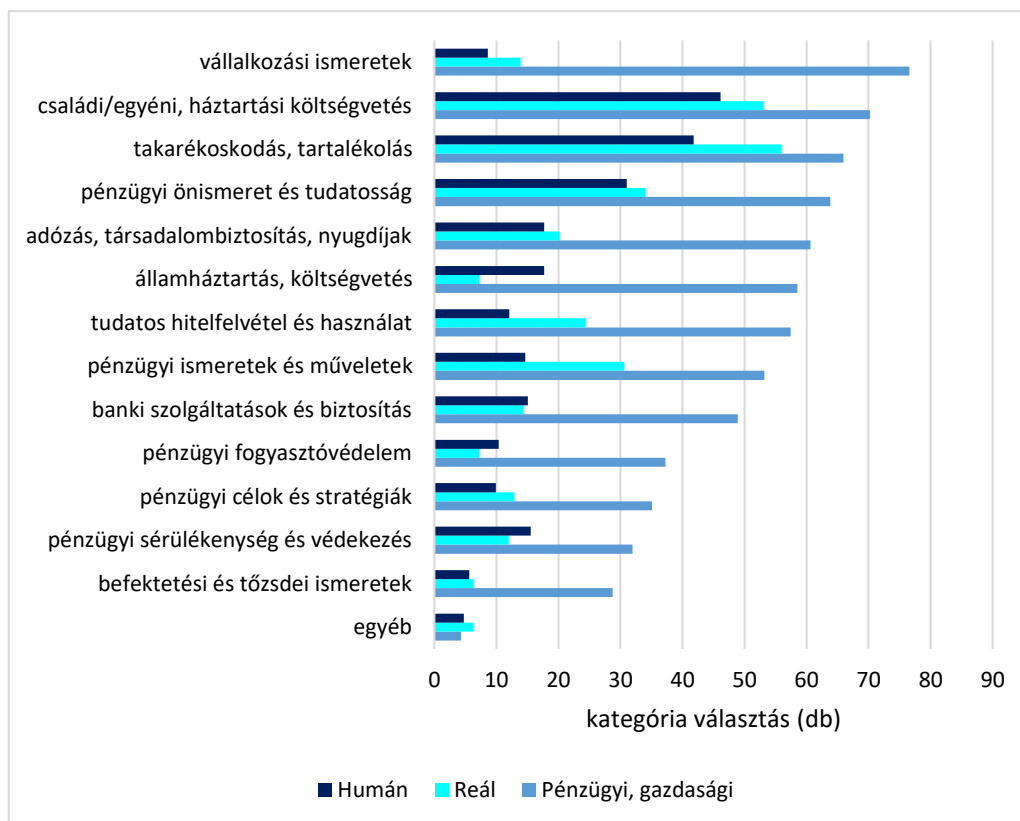
A keresztábra elemzés az oktatott tárgy, illetve az oktatási intézmény vonatkozásában is nagyon gyenge kapcsolatot mutatott, vagyis ezek a változók sem befolyásoló tényezők a pénzügyi és gazdasági ismeretek oktatásának fontossága vonatkozásában.

Összességében azt lehet mondani, hogy **a megkérdezett pedagógusok jelentős többsége szerint nagyon fontos a pénzügyi-gazdasági ismeretek oktatása**. A kutatás eredményei alapján a fontosság megítélése nem függ sem az életkortól, sem az oktatott tantárgy típusától (*reál, humán, pénzügyi-gazdasági, egyéb*), sem pedig attól, hogy a válaszadó milyen típusú intézményben tanít (*általános iskola, gimnázium, szakköznevelő, szakiskola, felsőoktatás, készségfejlesztő iskola, egyéb*). A jó eredményt árnyalja ugyan, hogy a társadalmilag elvárt válasz kapcsán többen jelölhettek magasabb fontossági értéket, mint a preferenciarendszerük valós prioritásai, ugyanakkor, ha a pedagógus tisztában van a pénzügyi-gazdasági ismeretek oktatásának fontosságával, úgy a részéről is nagyobb lehet az ilyen típusú ismeretek iránti nyitottság. Ebből eredően pedig a megszerzett tudás kapcsán az oktatás hatékonysága is jobb lehet.

Pénzügyi-gazdasági ismeretek átadása és a kapcsolódó készségek fejlesztése

A tanárokat megkérdeztük arról, milyen jellegű készségeket fejlesztenek, mely attitűdöket formálják az oktatás során. **A pénzügyi és gazdasági ismereteket oktató válaszadók legnagyobb arányban a vállalkozási ismereteket választották**, de a családi/egyéni és háztartási költségvetés is magas arányban szerepel ennél a tanártípusnál. **A reál tárgyakat oktató tanárok főként a takarékoskodást, valamint a családi/egyéni és háztartási költségvetést jelölték meg.** **A humán tárgyakat oktatók szintén úgy érzik, leginkább a költségvetés kapcsán tudnak átadni ismereteket** és formálni a diákok gondolkodásmódját (9. ábra).

9. ábra: Készségfejlesztés, ismeretátadás és attitűdformálás szakterületenként

Forrás: saját szerkesztés

A kutatásban helyet kapott a tanárok elégedettségének a vizsgálata is – mennyire elégedettek a pénzügyi gazdasági ismeretek átadásával. Az alábbi táblázatban (1. táblázat) és az azt követő ábrán (10. ábra) az elégedettségi sorrend alapján láthatjuk a felsorolt ismereteket/készségeket/attitűdöket. **A tanárok leginkább**

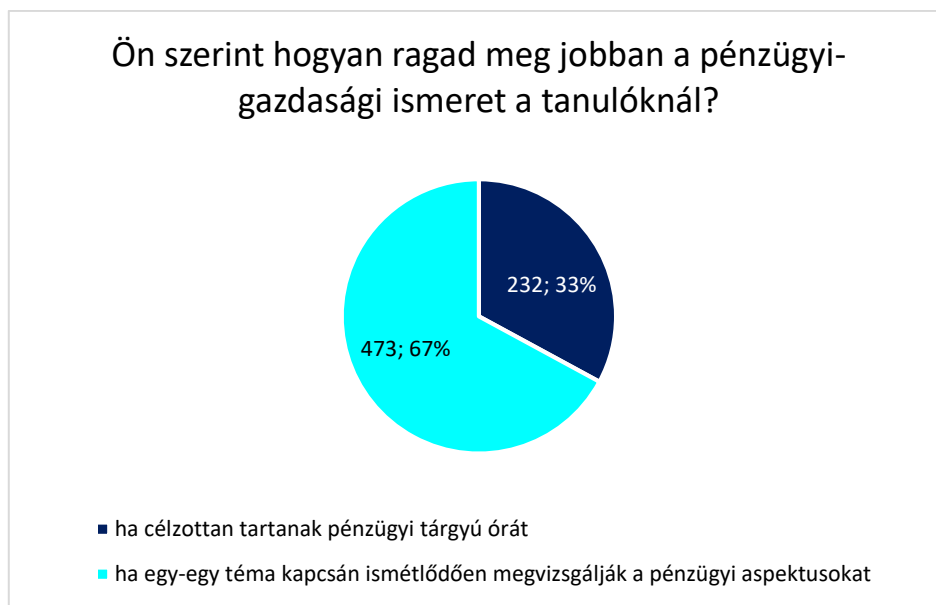
azzal elégedettek, ahogy a hitelfelvétellel és hitelhasználattal kapcsolatos tudatosságra, valamint a pénzügyi sérülékenységgel kapcsolatos védekezésre hívják fel a figyelmet. Szintén a lista elején szerepel a pénzügyi fogyasztóvédelem. Érdekes azonban, hogy az arány oszlopban található adatok, amelyek azt hivatottak mutatni, hogy milyen arányban fejlesztik a válaszadók az adott készséget/attitűdöt/tudáselemet, nem ezeknél a tételeknél a legmagasabbak. A családi/egyéni, háztartási költségvetés és a takarékoskodás, tartalékolás, mint legnagyobb arányban szereplő területek, az elégedettség kapcsán inkább a lista végén kapnak helyet. Elmondható tehát, hogy a legnagyobb arányban fejlesztett készségterületek kapcsán a tanárok kevésbé érzik úgy, hogy sikerül átadniuk a szükséges tudást.

1. táblázat: Ismeretátadás és elégedettség

	Arány (%)	Elégedettség (1-7 skálán jelölve)
Családi/egyéni, háztartási költségvetés	46,1	4,93
Takarékoskodás, tartalékolás	41,8	4,81
Pénzügyi önismeret és tudatosság	31,0	4,73
Adózás, társadalombiztosítás, nyugdíjak	17,7	5,08
Államháztartás, költségvetés	17,7	5,15
Pénzügyi sérülékenységi és védekezés	15,5	5,26
Banki szolgáltatások és biztosítás	15,1	5,07
Pénzügyi ismeretek és műveletek	14,7	4,99
Tudatos hitelfelvétel és használat	12,1	5,33
Pénzügyi fogyasztóvédelem	10,3	5,24
Pénzügyi célok és stratégiák	9,9	5,14
Vállalkozási ismeretek	8,6	4,96
Befektetési és tőzsdei ismeretek	5,6	4,97
Egyéb	4,7	4,27

Forrás: saját szerkesztés

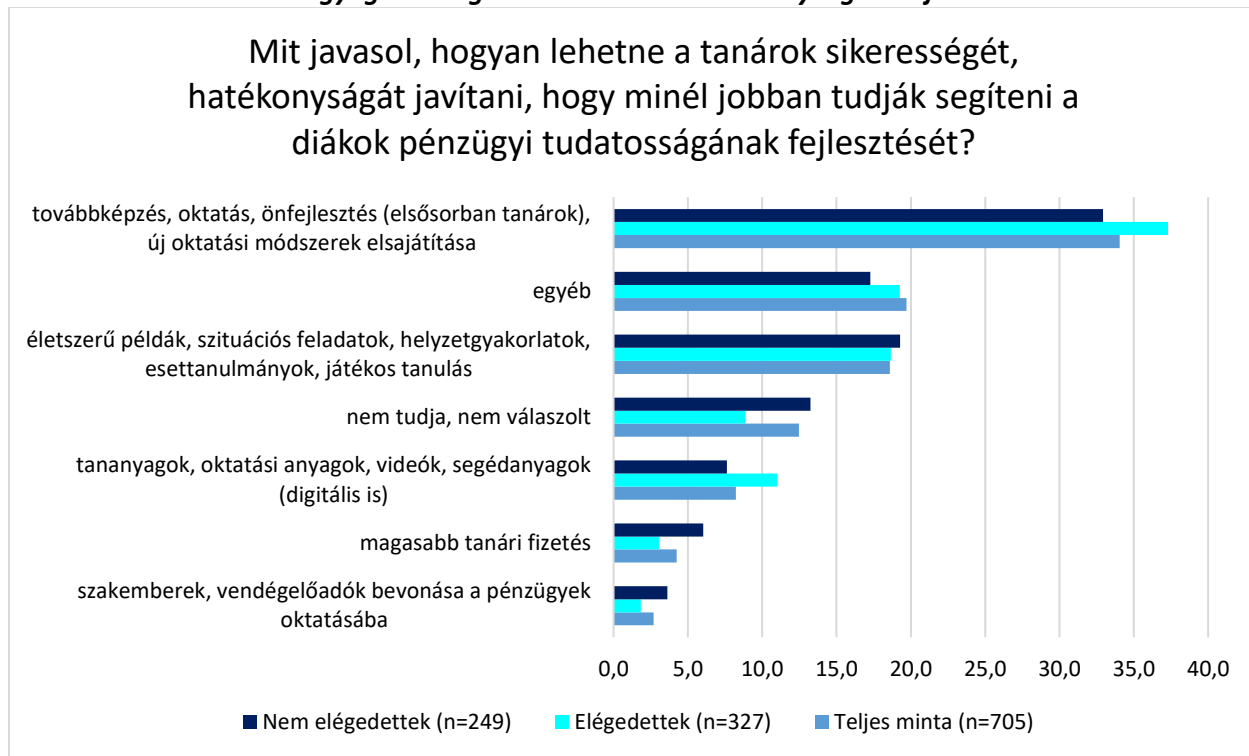
A tudásátadás kétféle formájára és annak hatékonyságára is rákérdeztünk. Arra voltunk kíváncsiak, a válaszadó szerint hogyan ragad meg jobban a pénzügyi-gazdasági ismeret a tanulóknál. A válaszok körülbelül 2/3-1/3 arányban oszlanak meg. A válaszadók **jobbnak tartják, ha egy-egy téma kapcsán ismétlődően megvizsgálják a pénzügyi aspektusokat** (10. ábra).

10. ábra: Pénzügyi gazdasági ismeret átadás módja - hatékonyság

Forrás: saját szerkesztés

Megjegyzés: n=705

Vizsgáltuk emellett, hogy mit gondolnak a tanárok, miként lehet a sikerességüket, hatékonyságukat javítani annak érdekében, hogy minél jobban tudják fejleszteni a diákok pénzügyi tudatosságát. A válaszokat az elégedettség szempontjából bontottuk két csoportra. Az ábrán megjelenik a teljes mintára vonatkozó érték is (11. ábra).

11. ábra: Pénzügyi gazdasági ismeret átadás hatékonyságának javítása

Forrás: saját szerkesztés

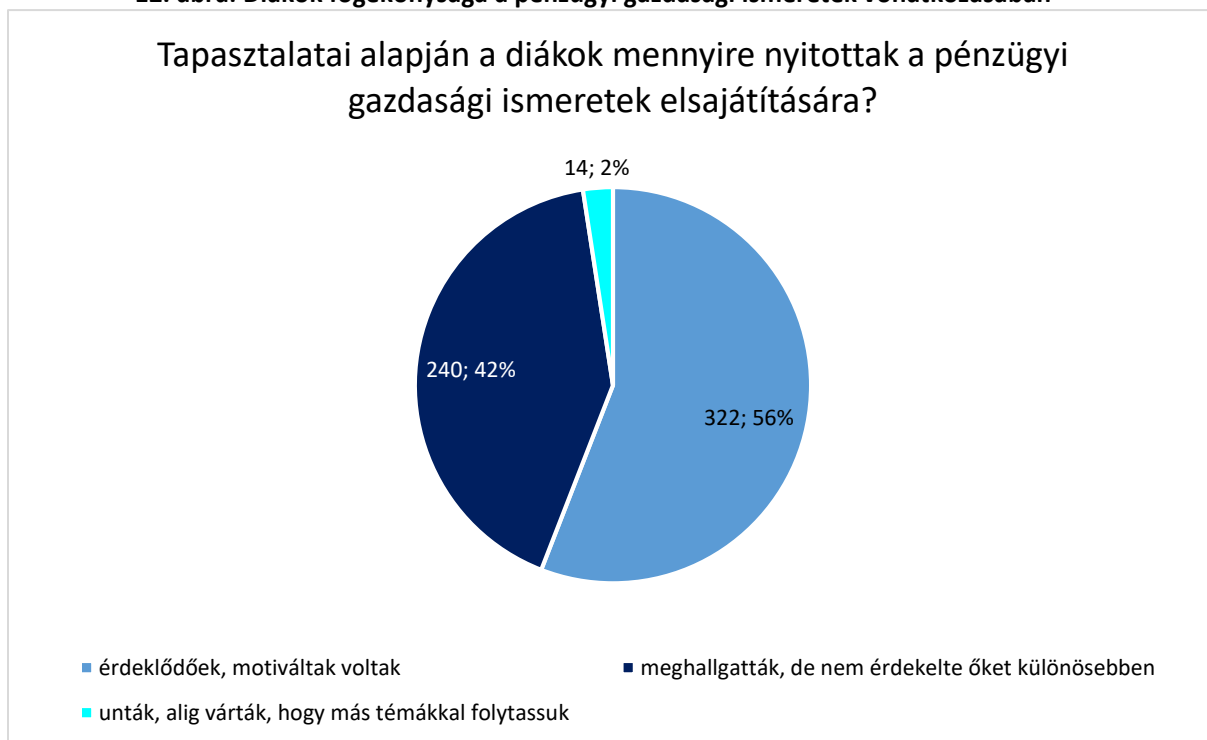
Jól látható, hogy a tanárok leginkább a továbbképzést és önfelkészítést tartják a sikeresség zálogának. Legkisebb arányban a szakemberek, vendégelőadók bevonását választották. A magasabb tanári fizetés is

alacsony arányban szerepel, nem ezt tartják a legfontosabbnak a tudásátadás hatékonyságát illetően. Az elégedettek és a nem elégedettek között minden aspektusban van különbség. Az elégedettek nagyobb arányban választották a továbbképzést, öné fejlesztés és a tananyagok, oktatási anyagok fejlesztését. A nem elégedettek pedig az életszerű példákat, valamint a szakemberek bevonását választották többen.

Diákok nyitottsága a pénzügyi ismeretekre

Az, hogy a tanárok mennyire érzik magukat sikeresnek, vagy mennyire elégedettek, a diákok motivációján, reakcióján is múlik. Ez egy oda-vissza ható folyamat. Megkérdeztük, hogy a tanárok mit gondolnak a diákok nyitottságáról a pénzügyi-gazdasági ismeretek elsajátításával kapcsolatban. Azt tapasztaltuk, hogy a tanárok több mint fele (56%) szerint a diákok érdeklődőek és motiváltak, de jelentős arányban (42%) választották azt is, hogy a diákokat láthatóan nem érdekelte a téma. Elenyésző volt azonban azok aránya (2%), akik szerint a diákok kifejezetten unták volna a témát (12. ábra).

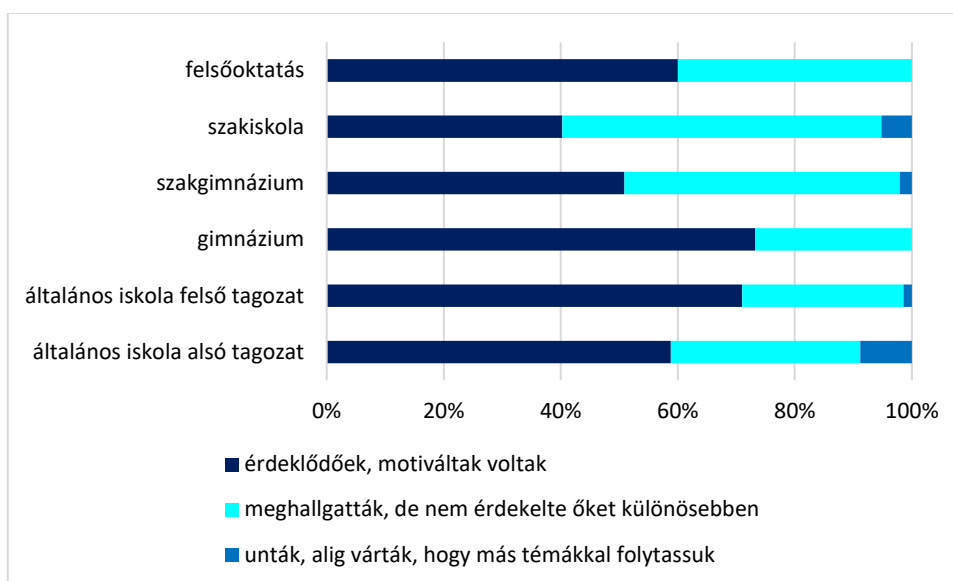
12. ábra: Diákok fogékonysága a pénzügyi gazdasági ismeretek vonatkozásában

Forrás: saját szerkesztés

Megjegyzés: n=576

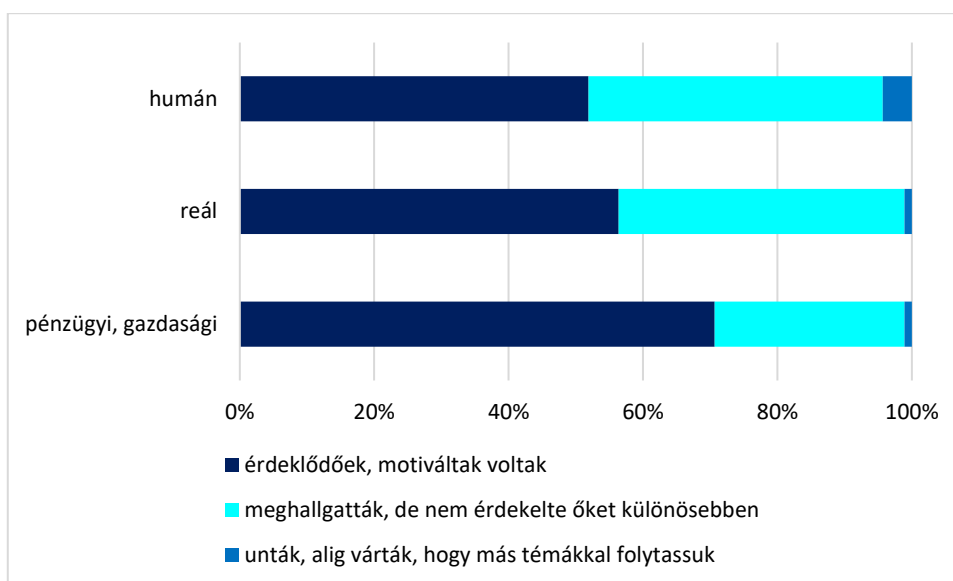
A diákok nyitottságát, motiváltságát megvizsgáltuk aszerint is, hogy a válaszadó pedagógus milyen iskolatípusban oktat, valamint milyen oktatási területen tevékenykedik (13. ábra).

13. ábra: Diákok nyitottsága iskolatípusonként

Forrás: saját szerkesztés

Megjegyzés: n=705

Az ábrán jól látszik, hogy a **leginkább nyitott és motivált diákok az általános iskola felső tagozatán és gimnáziumokban vannak.** A pénzügyi-gazdasági ismeretekre legkevésbé nyitott diákok pedig a szakiskolák tanulói.

14. ábra: Diákok nyitottsága a pénzügyi gazdasági ismeretekre oktatási területenként

Forrás: saját szerkesztés

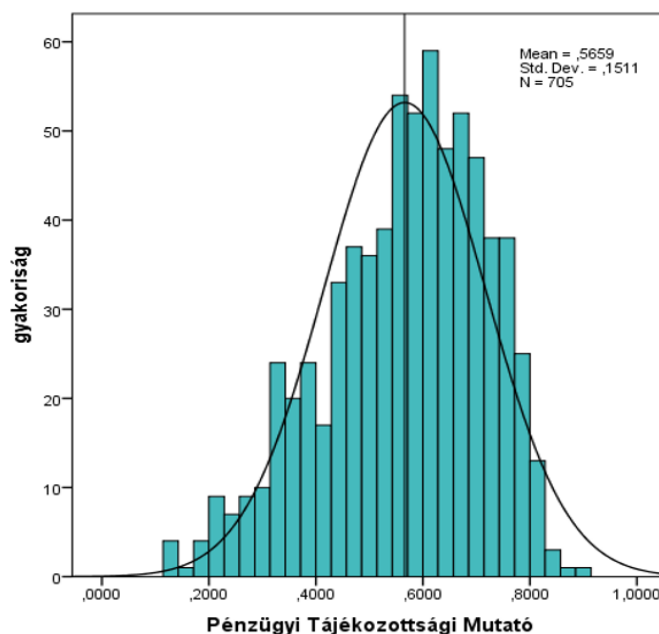
Megjegyzés: n=705

Az oktatási területeket vizsgálva, azt találtuk, hogy a téma iránt leginkább érdeklődő, motivált diákok a pénzügyi-gazdasági területen vannak, amely nem meglepő eredmény. A reál és humán területek között nincs jelentős különbség e tekintetben, közel hasonló arányban érzékelik a tanárok érdeklődőnek és motiváltnak a diákokat (14. ábra).

Pedagógusok pénzügyi kultúrájának mérése

A pedagógusok pénzügyi kultúrájának méréséhez a módszertani részben ismertetett Pénzügyi Tájékozottsági Mutatót (PTM) használtuk (15. ábra).

15. ábra: Pedagógusok elért PTM értékek szerinti eloszlása

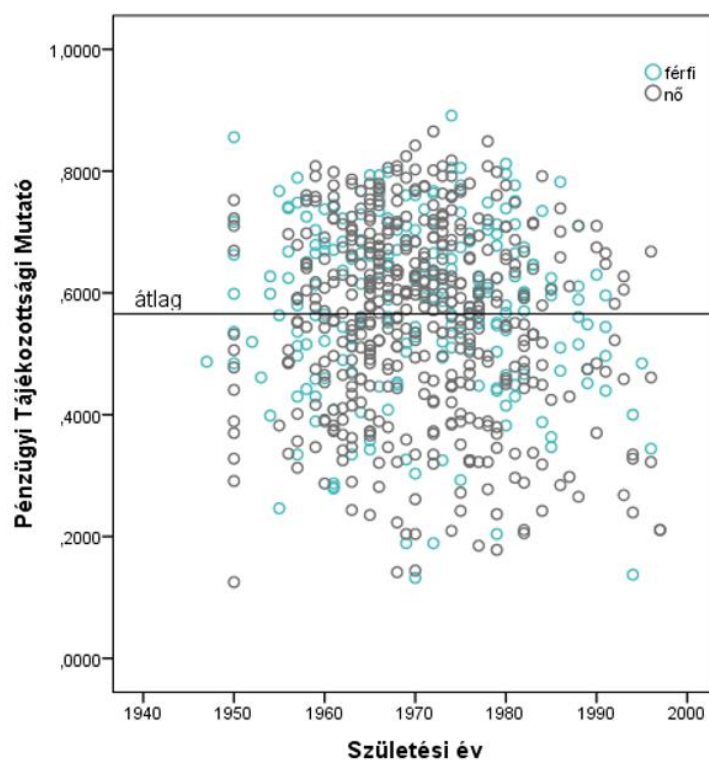
Forrás: saját szerkesztés

Megjegyzés: n=705

A PTM 0 és 1 közötti értéket vehet fel – minél közelebb van az értéke 1-hez, annál jobbnak minősíthető az adott pedagógus pénzügyi tájékozottsága. **Pozitívum, hogy a válaszadók átlag teljesítménye 0,5659.** Összehasonlításképpen, a felsőoktatásban (főként gazdasági szakon) tanuló fiatal felnőttek ennél alacsonyabb értéket értek el a kutatások során (2013-ban 0,5465³-öt, míg 2020-ban 0,5191-et). Az összehasonlítás abból a szempontból érdekes, hogy a tanárok között 13,3 százalék csupán a pénzügyi gazdasági ismereteket oktatók aránya és a reál tantárgyakkal kiegészítve sem éri el az 50 százalékot (43 százalék). Ebből arra következtethetünk, hogy **a pénzügyi eszközök és megoldások gyakorlati alkalmazása jelentősen hozzájárul a pénzügyi tájékozottsághoz**, másfelől pedig elvethetjük a H1b jelzésű hipotézist, miszerint a pedagógusok pénzügyi tájékozottsága a felsőoktatásban tanuló fiatalokénál alacsonyabb szinten van.

Megvizsgáltuk, hogy a pénzügyi tájékozottsági mutató értéke vajon mennyire változik az egyes korcsoportok, illetve nemek között (16. ábra).

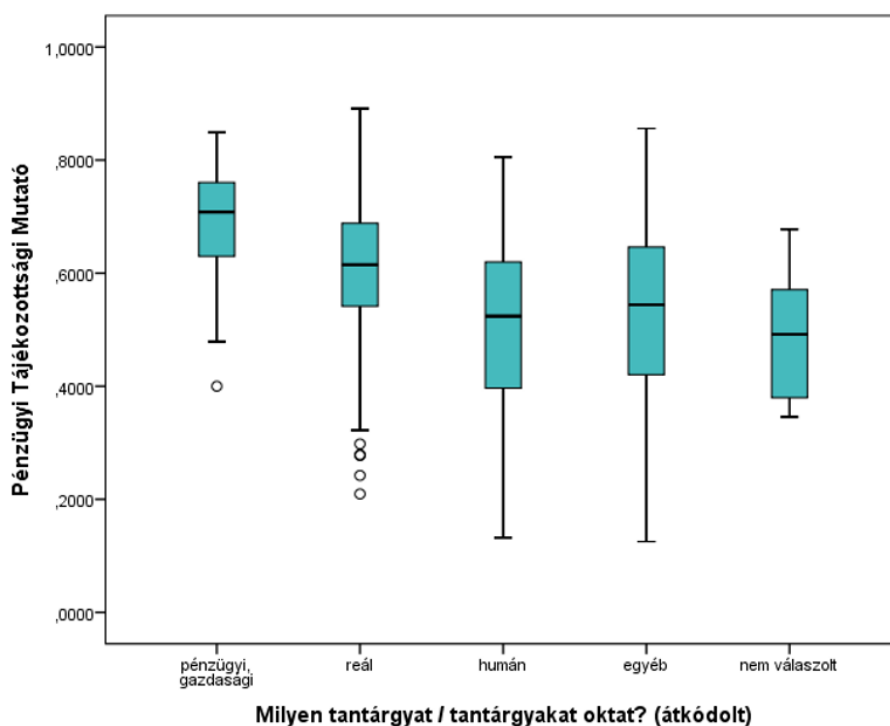
³ A külföldi tapasztalattal rendelkező felsőoktatási hallgatók PTM értéke ekkor 0,56 volt.

16. ábra: A PTM értéke életkor és nemek szerint

Forrás: saját szerkesztés

Megjegyzés: n=705

A 16. ábra alapján azt mondhatjuk, hogy nem rajzolódik ki egyértelmű mintázat, vagyis a pedagógusok által elért pénzügyi tájékozottsági szint kapcsán nem meghatározó tényező az életkor és a nem – ezzel elvethetjük a H1a jelzésű hipotézist is. A pedagógus által oktatott tárgy azonban már olyan ismért, amely mentén a pénzügyi tájékozottság szignifikánsan eltérő értéket ad (17. ábra).

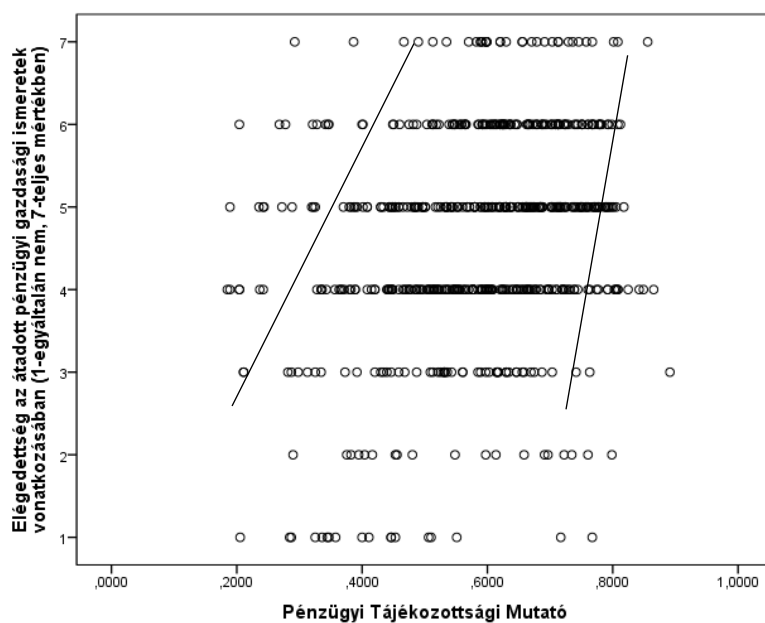
17. ábra: Pedagógusok pénzügyi gazdasági tájékozottsága oktatott tárgycsoportonként

Forrás: saját szerkesztés

Megjegyzés: n=705

A legjobb PTM értékkel – a várakozásoknak megfelelően – azok a pedagógusok rendelkeznek, akik **pénzügyi gazdasági jellegű tárgyakat oktatnak**. Őket követik a reál típusú tantárgyakat oktatók, illetve a humán tárgyakat oktató pedagógusok.

Az átadott tudásanyaggal való elégedettségre is hatással lehet az, hogy adott pedagógusnak milyen a pénzügyi tájékozottsága, ezért megvizsgáltuk ezt a lehetőséget is (18. ábra).

18. ábra: Pénzügyi tájékozottság és átadott tananyaggal való elégedettség

Forrás: saját szerkesztés

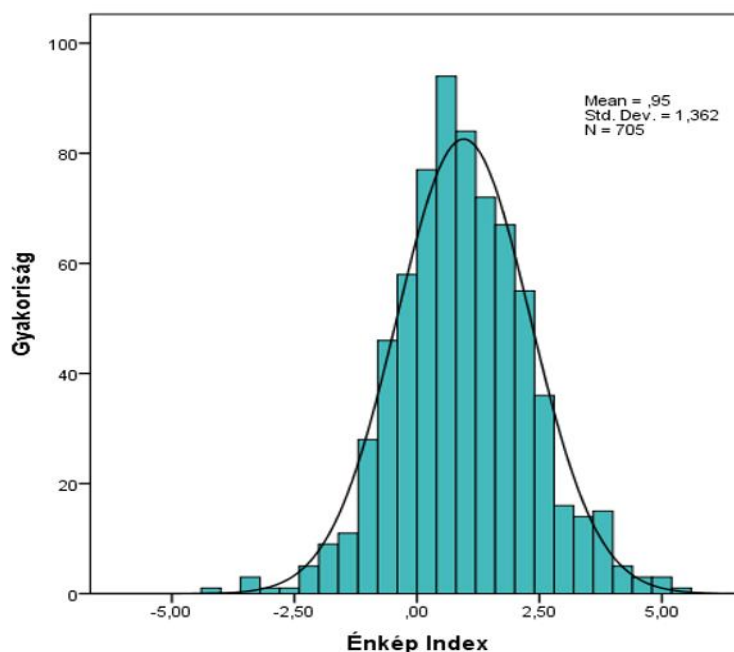
Megjegyzés: n=705

A 18. ábrán látszik, hogy van valamilyen szintű összefüggés a pénzügyi tájékozottság és az átadott ismeretanyaggal való elégedettség között, ezért keresztábra elemzést végeztünk⁴. A H3-as hipotézist a kutatás során nem sikerült sem megerősíteni, sem pedig elvetni.

Énkép Index

Az Énkép Index azt mutatja meg, hogy a kérdőívet kitöltő személy mennyire van tisztában saját pénzügyi gazdasági ismereteivel, vagyis az önbevalláson alapuló tudás hogyan viszonyul a tényleges tudásszinthez. Az Énkép Index értékek eloszlását a 19. ábra mutatja.

19. ábra: Az Énkép Index értékeinek eloszlása

Forrás: saját szerkesztés

Megjegyzés: n=705

Az ábrán látható, hogy az index értékei többnyire a pozitív tartományba esnek, ami azt jelenti, hogy **nagyobb a szubjektív tudásszint, mint a mért**. Az önbevallás alapján (7 elemű Likert skála) mért pénzügyi tájékozottság átlagos értéke 4,91 míg a PTM átlagértéke a 7-es skálára vetítve⁵ 3,96. **A klasszikus ötös skálát alkalmazva, a pedagógusok pénzügyi ismereteiket gyenge négyesre értékelik (3,51), de valójában közepes szintet közelítik csak meg (2,83).**

Ahhoz, hogy meg tudjuk határozni, hogy ki az, aki reálisan értékeli tudását, valamint ki az, aki alul vagy túlértékeli azt, meg kell határozni egy sávot a nulla érték körül. Az alábbi táblázat azt mutatja meg, hogy a különböző intervallumban mértek esetében hogyan alakulna a tudásukat alul, felül, illetve reálisan megítélők száma (2. táblázat).

⁴ A PTM változó kapcsán transzformációt hajtottunk végre: kategorikus változót hoztunk létre úgy, hogy minden csoportban (5 csoport) azonos számú kitöltő legyen. A keresztábra elemzés megmutatta, hogy van kapcsolat a két változó között (Khi2=116, df=35, sig=0,000), ugyanakkor a kapcsolat gyenge (Cramer V=0,182, sig=0,000).

⁵ PTM pont értéke / 3

2. táblázat: A pedagógusok Énkép Index szerinti besorolása

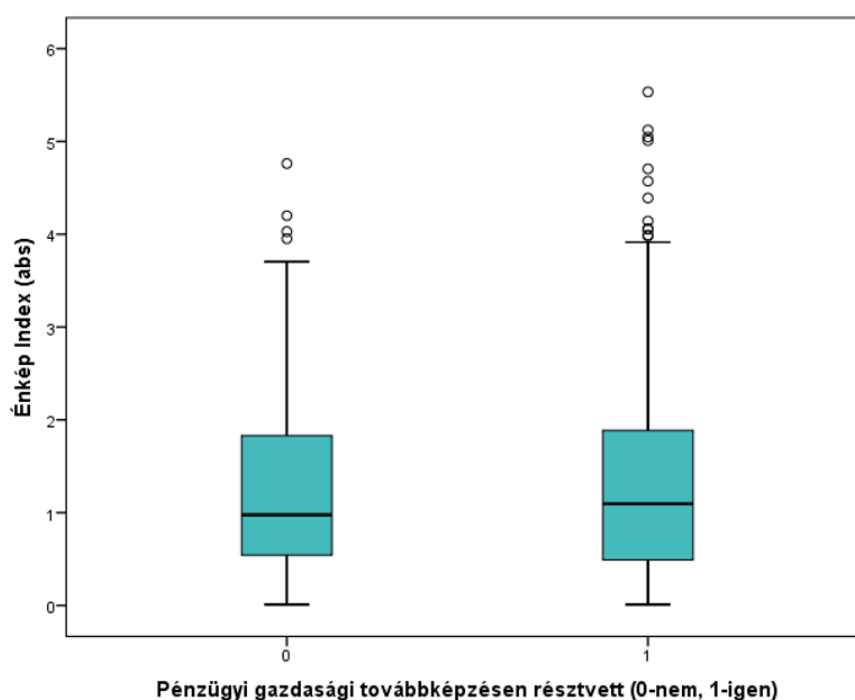
%	Interval-lum	alulértékel (fő)	reális megítélés (fő)	túlértékel (fő)
5%	$0 \pm 0,35$	108	118	479
10%	$0 \pm 0,7$	61	247	397
15%	$0 \pm 1,05$	38	358	309
20%	$0 \pm 1,4$	16	436	253
25%	$0 \pm 1,75$	14	504	187
30%	$0 \pm 2,1$	10	563	132

Forrás: saját szerkesztés

Megjegyzés: n=705

A 2. táblázat adataiból jól látható, **hogy a pedagógusok jellemzően túlértékelik saját pénzügyi gazdasági ismereteiket**. A férfiak és nők közötti különbséget is vizsgáltuk, és azt tapasztaltuk, hogy nincs eltérés a két nem között az Énkép Index tekintetében.

A pénzügyi gazdasági képzésben részesültek Énkép Indexe sem tér el szignifikánsan azokétól, akik nem vettek részt ilyen képzésben, vagyis a két változó közötti közvetlen ok-okozati kapcsolatot nem azonosítottunk (20. ábra). Ebből eredően elvetjük a H2b jelzésű hipotézist.

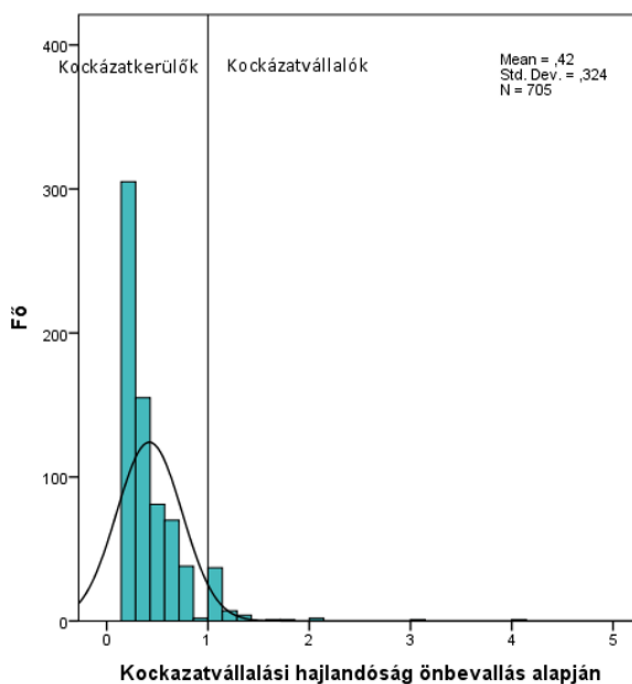
20. ábra: A pénzügyi gazdasági továbbképzés és az Énkép Index kapcsolata

Forrás: saját szerkesztés

Megjegyzés: n=705

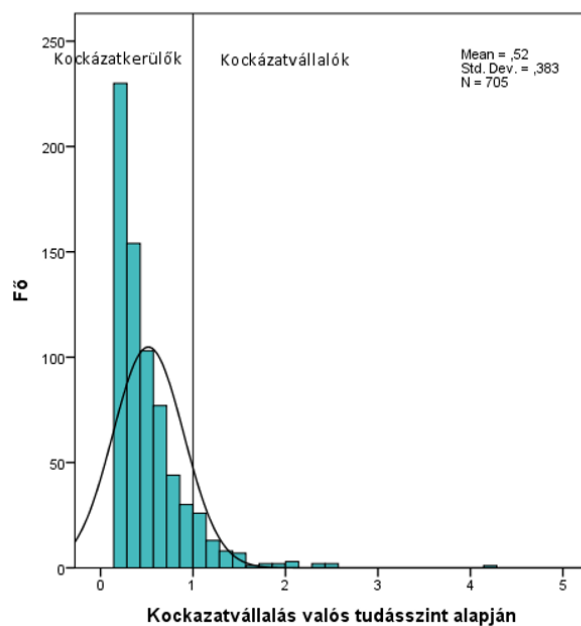
Pedagógusok kockázatvállalási hajlandósága

A tájékozottság a pénzügyi gazdasági területen, valamint a tájékozottságról alkotott énkép együttesen meghatározhatja azt, hogy az adott pedagógus mennyire kockázatvállaló. Azonban, ahogy már a diákok esetében is láttuk 2013-ban és 2020-ban, a megkérdezettek többsége kockázatkerülőnek minősült, függetlenül attól, hogy mennyire vélte magát tájékozottnak a pénzügyi gazdasági kérdésekben. A tanárok esetében sincs ez másképpen. Az alábbi két ábra (21-22. ábra) azt mutatja meg, hogy a kockázatvállalási neutralitást jelentő 1-es értékhez képest hogyan alakul a pedagógusok kockázatvállalási hajlandósága pénzügyi gazdasági területen önbevallás, illetve valós tudásszint alapján.

21. ábra: A pedagógusok kockázatvállalási hajlandósága (szubjektív tudásszint alapján)

Forrás: saját szerkesztés

Megjegyzés: n=705

22. ábra: A pedagógusok kockázatvállalási hajlandósága (tudásszint PTM alapján)

Forrás: saját szerkesztés

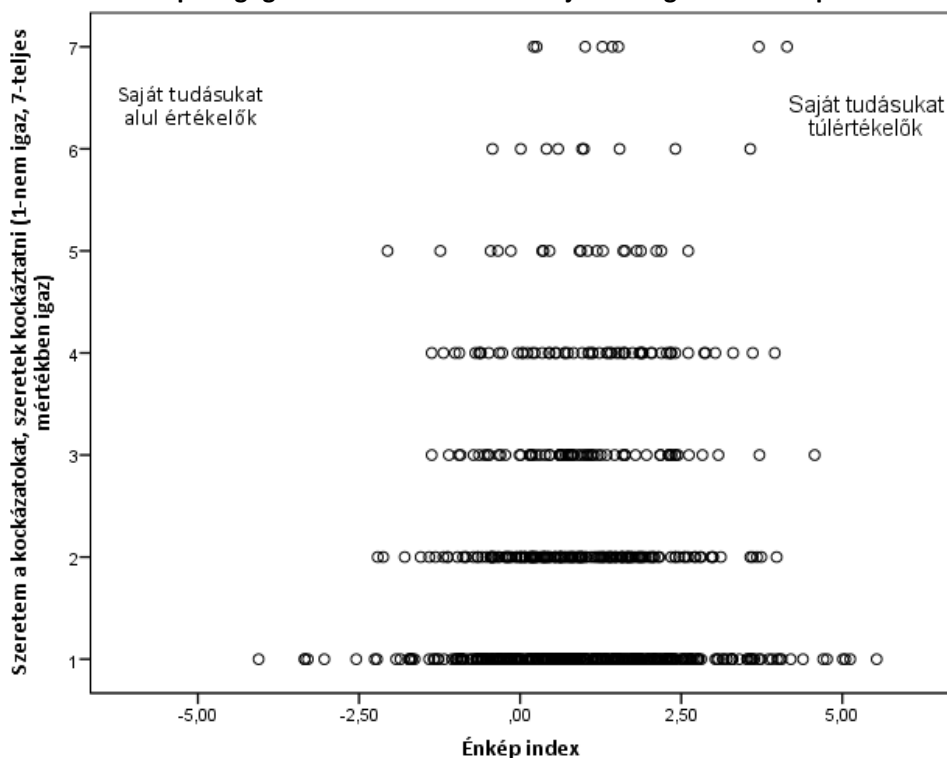
Megjegyzés: n=705

A valós tudásszint alapján mért tényleges kockázatvállalás átlagos szinten azért magasabb, mint az Önbevalláson alapuló (0,42 az önbevalláson alapuló és 0,52 a tényleges tudásszint alapján mért kockázatvállalás), mert a pedagógusok többsége nagyobbra értékeli a pénzügyi gazdasági ismereteit a valósánál, így a tényleges kockázatvállalás valójában magasabb annál, mint amennyiről nyilatkozik az adott válaszadó. Azt azonban következtetésként le lehet vonni, hogy **a pénzügyi gazdasági területen a pedagógusokra a kockázatkerülő magatartás jellemző**. Ha figyelembe vesszük azt is, hogy a pedagógusoknál általánosságban egy-egy

pénzügyi döntés határkölsége, illetve emellett az alternatív költsége is magas, akkor érthető a kockázatkerülő magatartásuk. A kockázatvállalási hajlandósága és az Énkép Index együttes értelmezése is alátámasztja ezt az interpretációt (23. ábra).

A pedagógusok kockázatkerülő magatartása egyfelől illik ahhoz, ahogy a hitelek veszélyeire sikeresen hívják fel a diákok figyelmét, illetve az is, hogy a legtöbben a költségvetés fontosságát tanítják a gyerekek számára (költségvetés, mint a kiszámíthatóság analógiája). Ez egyszerre pozitív és negatív. Pozitív, mert így a diákok óvatossá válhatnak a hitelekkel kapcsolatban. Másfelől viszont a régi mondás szerint, kockázat nélkül nincs nyereség, így különösen a vállalkozó kedvű fiatalok kevésbé látnak kockázatvállalásra irányuló min-tát.

23. ábra: A pedagógusok kockázatvállalási hajlandósága és az Énkép Index

Forrás: saját szerkesztés

Megjegyzés: n=705

Pedagógusok továbbképzése

Megkérdeztük a tanárokat arról, hogy részt vettek-e a pénzügyi-gazdasági témájú továbbképzéseken, és ha igen, ezek közül melyiken vettek részt. A kutatásban résztvevő tanárok legnagyobb részben (71,9%) nem vettek részt ilyen témájú továbbképzésen. Aki részt vett, leginkább a Pénziránytű Alapítvány továbbképzését jelölte meg (19,7%) (3. táblázat).

3. táblázat: Pedagógusok pénzügyi gazdasági továbbképzése %

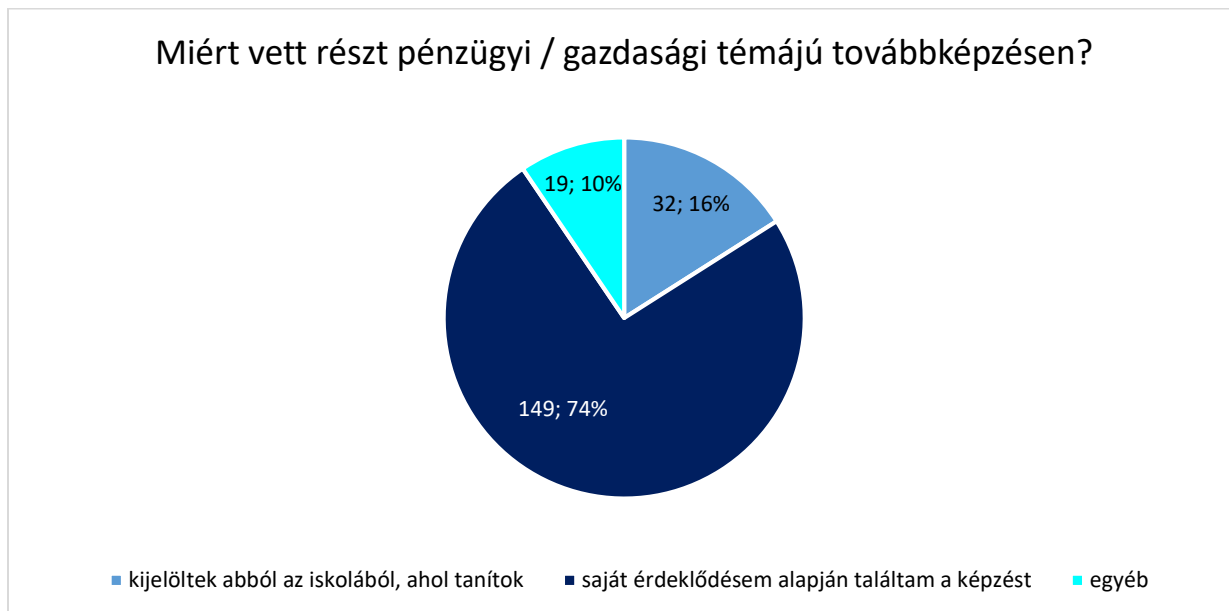
ELTE pénzügyi, gazdasági és gazdálkodási ismeretek tanár-továbbképzés	2,8
Pénziránytű alapítvány pénzügyi-gazdasági továbbképzési programja	19,7
ECONVENTIO Alapítvány Pedagógus-továbbképzése	2,4
Egyéb	6,7
Nem	71,9

Forrás: saját szerkesztés

Megjegyzés: n=705

A pénzügyi gazdasági továbbképzés mögöttes motivációira is kíváncsiak voltunk, így megkérdeztük a továbbképzésen való részvétel okát is. A tanárok főként (74%) azért vettek részt pénzügyi-gazdasági témájú továbbképzésen, mert saját érdeklődésük alapján rátaláltak. Természetesen olyan is volt (16%), akit az intézmény vezetője küldött el az adott továbbképzésre (24. ábra).

24. ábra: Pénzügyi gazdasági képzésen való részvétel mögöttes motivációja

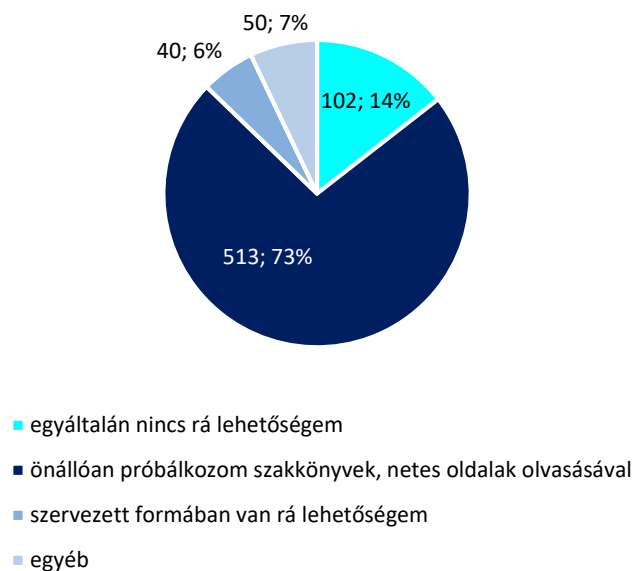
Forrás: saját szerkesztés

Megjegyzés: n=200

Az is fontos kérdés, a tanárok hogyan érzékelik, van-e módjuk, és ha igen, miként, bővíteni a pénzügyi-gazdasági tudásukat. Ebben a tekintetben a legjellemzőbb attitűd az önfejlesztés. A **válaszadók 73%-a leginkább önállóan, szakkönyvek és internetes oldalak segítségével bővíti ezirányú tudását**. 14% válaszolta azt, hogy egyáltalán nincs lehetősége ilyen típusú tudásbővítésre (25. ábra).

25. ábra: Pénzügyi gazdasági ismeretek fejlesztési lehetőségei

A továbbképzésen kívül hogyan tudja bővíteni a tudását pénzügyi-gazdasági területen?

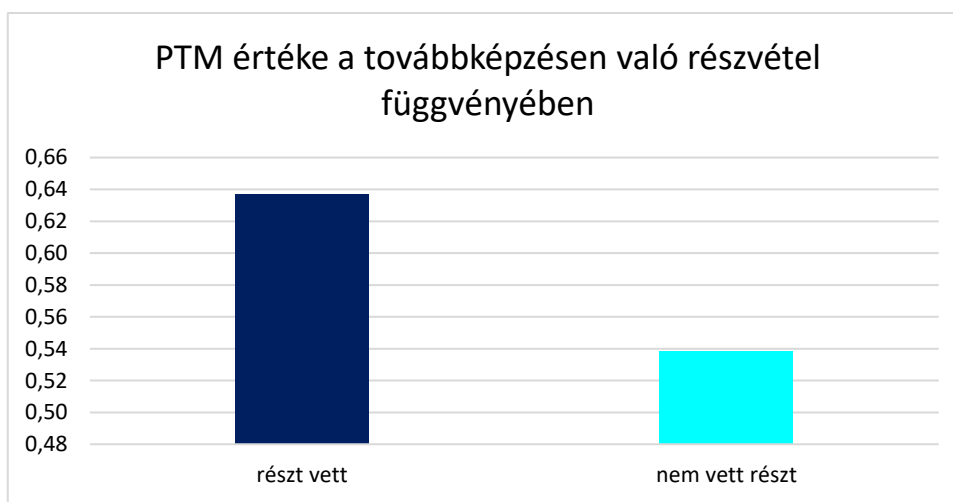

Forrás: saját szerkesztés

Megjegyzés: n=705

A továbbképzések tekintetében érdekes megnézni azt, hogy van-e hatása a pénzügyi tájékozottságra az ezeken való részvételnek. Azok, akik részt vettek továbbképzésen, vajon milyen PTM értékekkel rendelkeznek? Javít-e ezen mutató értékén a továbbképzésen való részvétel?

A PTM átlagértéke a továbbképzésen részt vett válaszadók esetében **0,63**, míg a továbbképzésen részt nem vett válaszadók esetében **0,53** (26. ábra). Ez azt jelenti, hogy van különbség a két csoport között. Variancia-elemzéssel vizsgálva a különbséget elmondható, hogy a különbség statisztikailag szignifikáns ($F=66,07$, $p<0,001$).

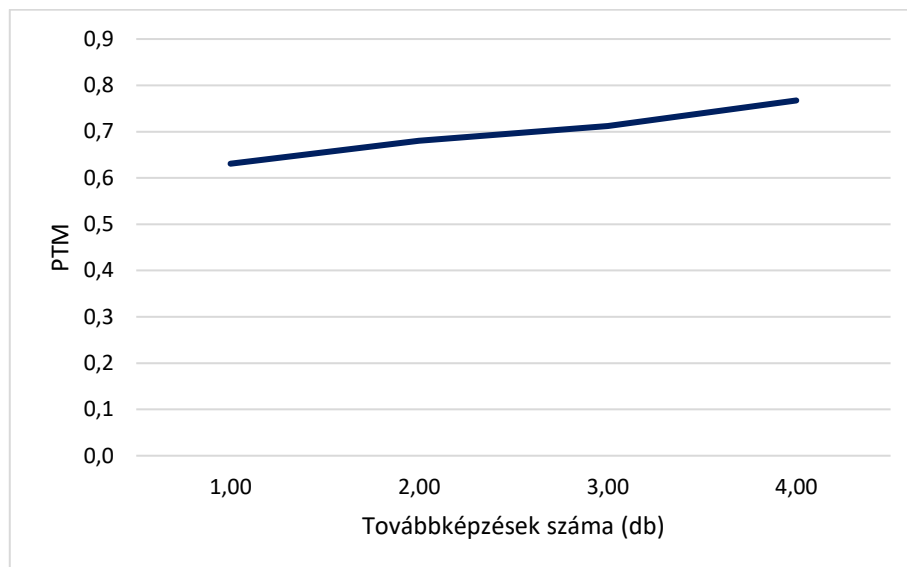
26. ábra: Továbbképzés hatása a Pénzügyi Tájékozottsági Mutatóra

Forrás: saját szerkesztés

Megjegyzés: n=705

Külön is megvizsgáltuk, hogy milyen PTM értékkel rendelkeznek a válaszadók az elvégzett továbbképzések számának függvényében. A 27. ábra jól mutatja, hogy azok, **akik több továbbképzésen is részt vettek, magasabb átlagos PTM értékkel rendelkeznek.**

27. ábra: Továbbképzések számának hatása a Pénzügyi Tájékozottsági Mutatóra

Forrás: saját szerkesztés

Megjegyzés: n=198

KÖVETKEZTETÉSEK

A pedagógusok pénzügyi kultúrája kapcsán, a szakirodalomban foglaltakat is figyelembe véve, a kutatócsoport azzal a feltételezéssel élt, hogy a tanárok pénzügyi kultúrája nem jobb, mint a felsőoktatásban tanuló fiataloké, illetve a pénzügyi tájékozottság szintje eltér korcsoportonként (H1a és H1b hipotézisek). Egyik hipotézist sem sikerült igazolni, vagyis a tanárok magasabb átlagos PTM értékkel rendelkeznek, mint a diákok, valamint nem sikerült összefüggést kimutatni az életkor és az elért PTM érték között. Ebből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a pénzügyi eszközök gyakorlati használata jelentősen hozzájárul a magasabb tájékozottsági szinthez. Figyelembe véve az utóbbi évek alacsony kamatkörnyezetét, az összetettebb pénzügyi eszközök használata (financial inclusion) hozzájárulhatott ehhez az eredményhez. A korcsoportok közötti eltérés hiánya pedig annak is köszönhető részben, hogy a kérdőívet kitöltők átlagéletkora 50 év feletti, valamint az idősebb korosztály felülreprezentált. Ebből eredően a H1a jelzésű hipotézist elvetni sem tudtuk.

A pénzügyi gazdasági ismereteket tanító pedagógusok leginkább a kockázatvállaláson alapuló vállalkozási ismereteket, míg a reál és humán tárgyakat oktató pedagógusok a költségvetés készítését jelölték meg, mint leggyakrabban átadott ismereteket. A képet ugyanakkor árnyalja egyfelől az, hogy a pedagógusok kockázatkerülőnek bizonyultak pénzügyi gazdasági területen, vagyis a vállalkozási ismeretekhez szükséges kockázatvállalási minta nem feltétlenül megfelelő, másfelől pedig az is egyfajta ellentmondás, hogy éppen a költségvetés készítési ismeretek átadásával nem elégedettek a pedagógusok.

Azt is megvizsgáltuk, hogy van-e összefüggés a pedagógusok pénzügyi tájékozottsága és az általuk átadott ismeretanyaggal való elégedettség között. Azt tapasztaltuk, hogy a két változó között gyenge kapcsolat van, így a kapcsolódó H3-as hipotézist nem tudtuk sem igazolni, sem pedig elvetni.

A pedagógusok szerint a diákok számára úgy lehet hatékonyan átadni a pénzügyi gazdasági ismereteket, ha azok egy-egy téma kapcsán ismétlődő módon előkerülnek, és legkevésbé impulzus-szerűen, vagyis, ha például vendég előadókat hívnak meg. A pedagógusok tudásának fejlesztése kapcsán pedig a továbbképzést és az önfejlesztést jelölték meg hatékony eszközként. Ez utóbbit a Pénzügyi Tájékozottsági Mutató értékeinek alakulása is alátámasztja, vagyis szignifikáns különbség van a pénzügyi gazdasági továbbképzésben részesültek és nem részesültek által elért eredmények között, valamint minél több továbbképzésen vett részt valaki, annál jobb eredményt ért el. Ezzel a H2a hipotézist igazoltnak tekintjük.

A pénzügyi-gazdasági ismeretek átadása kapcsán az eredmények arra utalnak: egyfelől, hogy a szakkönyvek egy részével a pedagógusokat szükséges célozni (továbbképzési és önképző szakkönyvek), másfelől pedig új megközelítési irányként a hangsúlyt a jelenleg oktatott tantárgyakban található pénzügyi aspektusok kiemelésére is érdemes fókuszálni.

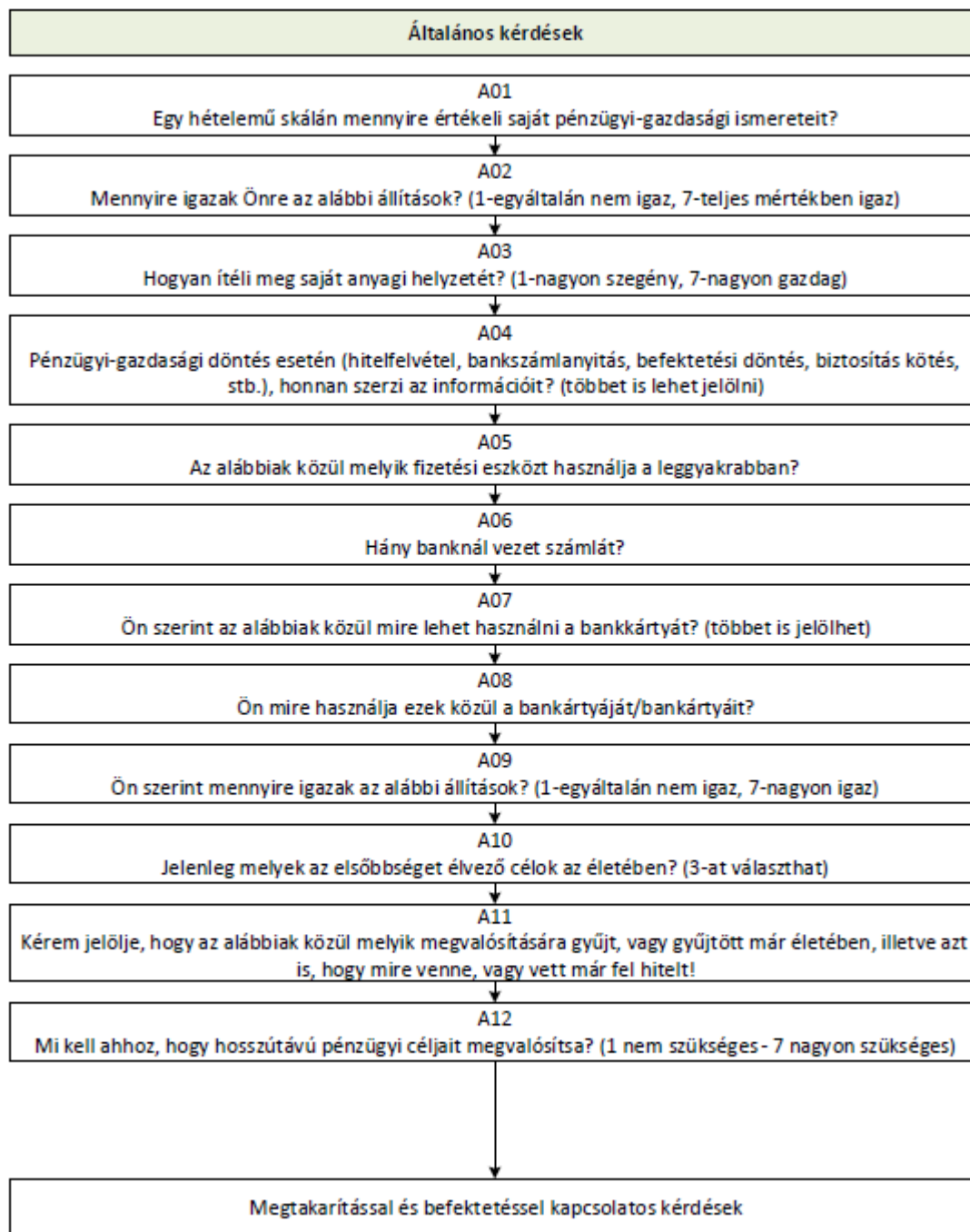
Ami a diákok motiváltságát, illetve fogékonyságát illeti, a válaszadó pedagógusok szerint az általános iskola felső tagozatán a leginkább érdeklődőek a diákok a pénzügyi gazdasági ismeretek iránt. A középfokú oktatásban a diákok befogadókészsége pedig attól függ, hogy hol tanul tovább (vagyis itt már a közeg is meghatározó).

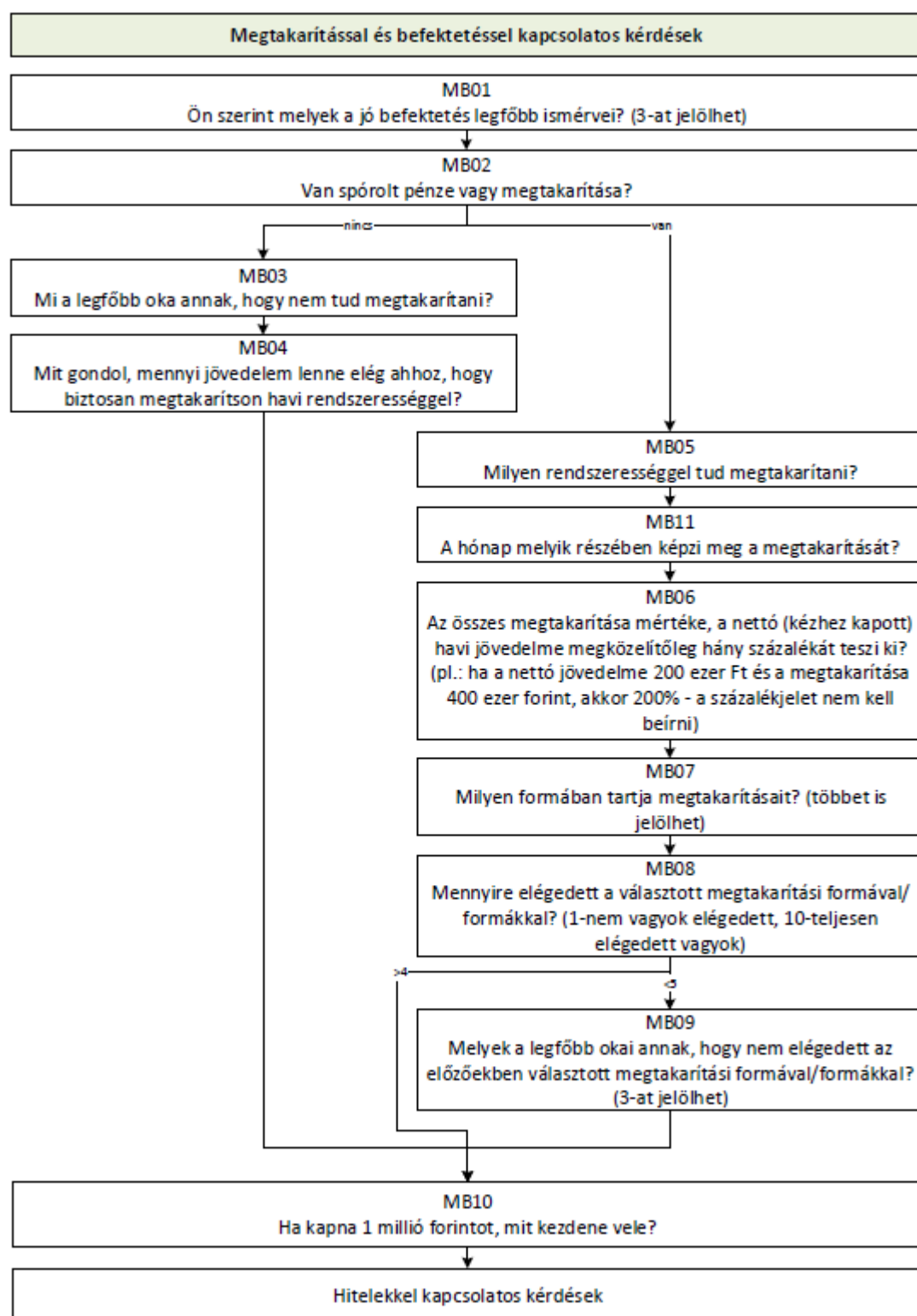
A pedagógusok pénzügyi gazdasági önismeretét illetően elmondható, hogy jellemzően túlértékelik saját tudásukat a mérthez képest. Ebben nincs különbség azok között, akik részt vettek ilyen irányú továbbképzésben és azok között, akik nem – ezzel a H2b hipotézist elvetettük.

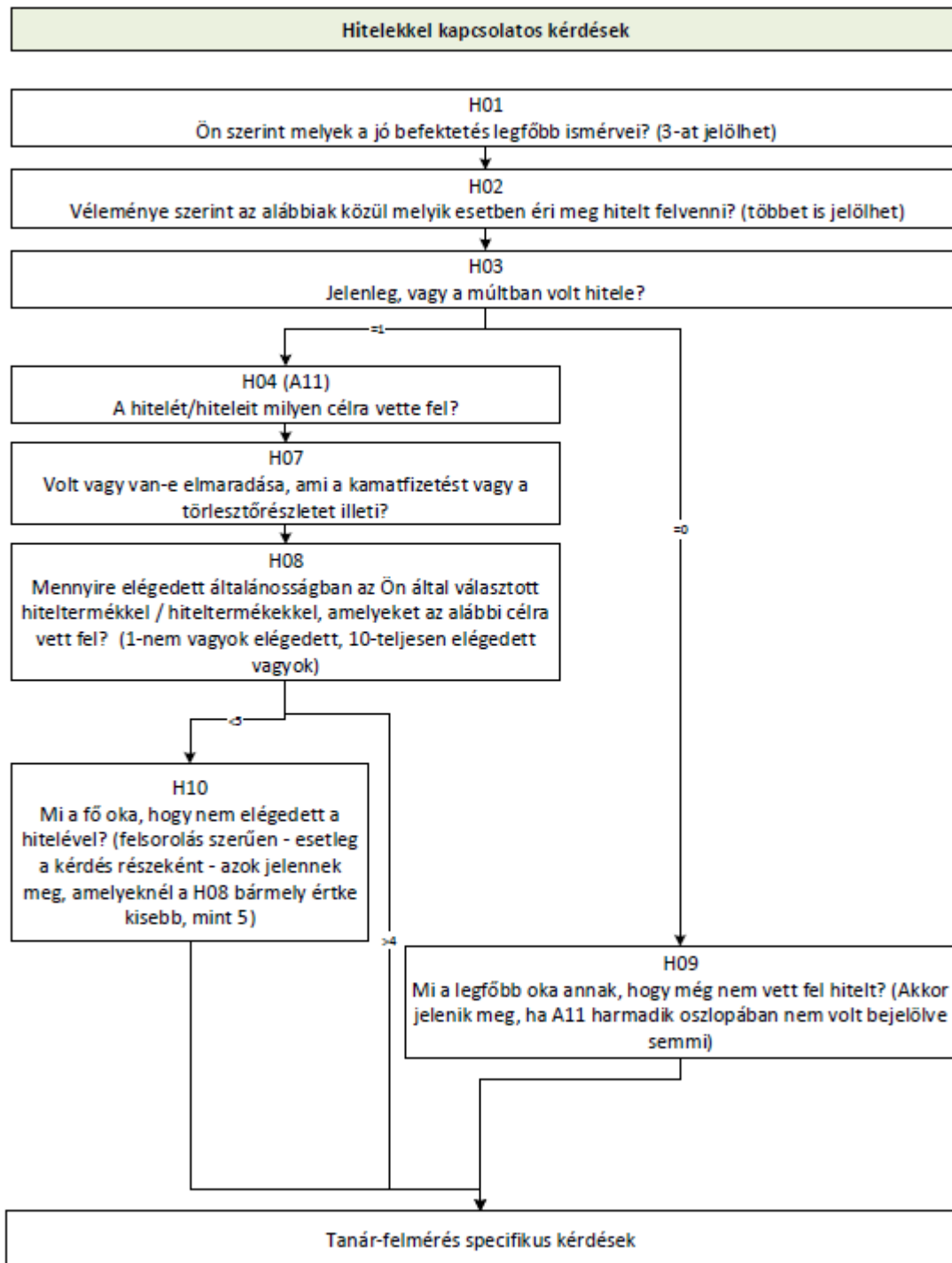
FELHASZNÁLT SZAKIRODALOM

1. Atkinson, A., Messy, F.A. (2012). Measuring Financial Literacy: Results of the OECD / International Network on Financial Education (INFE) Pilot Study. *OECD Publishing, OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions*, 15.
2. Balázs, I., Vadász, C. (2019). *TALIS 2018 - Összefoglaló jelentés*. Oktatási Hivatal.
3. Barrera-Pedemonte, F. (2016). *High-Quality Teacher Professional Development and Classroom Teaching Practices: Evidence from Talis 2013*. Paris: OECD Education Working Papers, No. 141. OECD Publishing.
4. Béres, D., Huzdik, K., Kovács, P., Sági, Á., Németh, E. (2013). Felmérés a felsőoktatásban tanuló fiatalok pénzügyi kultúrájáról. Kutatási jelentés, <https://www.asz.hu/storage/files/files/Szakmai%20kutat%C3%A1s/2013/t353.pdf?download=true>
5. Béres, D., Huzdik, K., Deák-Zsótér, B., Németh, E. (2021). *Felmérés a felsőoktatásban tanuló fiatalok pénzügyi kultúrájáról, 2020*. Budapest: Állami Számvevőszék.
6. Czákó, Á., Győri, Á., Schmidt, L., ifj. Boros, I. (2017). Innovatív pedagógiai módszerek a szakmai oktatásban. A szakmai tanárok módszerei szociológiai megközelítésben. *socio.hu*, 2, 1-21.
7. Hajdu, T., Hermann, Z., Horn, D., Varga, J. (2019. december 30.). A közoktatás indikátorrendszere 2019. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Közgazdaság-tudományi Intézet.
8. Hergár, E., Benáth, J. (2020). *Egyre nagyobb teret hódít a szórakoztatva tanítás az oktatásban*. Forrás: boon.hu: <https://boon.hu/elestilus/egyre-nagyobb-teret-hodit-a-szorakoztatva-tanitas-az-oktatásban-4654441/>
9. Kovács, L., Terták, E. (2016). Financial Literacy, Panacea or placebo? - A Central European Perspective. *Verlag Dashöfer*.
10. Kovács, P. (2017). Fiatalok pénzügyi kultúra mérésének fejlesztésének lehetőségei. In Pál, Z. *A pénzügyi kultúra aktuális kérdései, különös tekintettel a banki szolgáltatásokra*. 31-38. Miskolc: Economix Kft. Forrás: <http://www.penz7.hu/uploads/images/ckfinder/files/tanulmanykotetfinal.pdf>
11. Kovács, P., Révész, B., Ország, G. (2013). A pénzügyi kultúra és attitűd mérése. 439-447. Forrás: https://epale.ec.europa.eu/sites/default/files/a_penzugyi_kultura_es_attitud_merese.pdf
12. Németh, E. (2017). Pénzügyi kultúrát fejlesztő képzések: felmérés és diagnózis. *Új Pedagógiai Szemle*, 67(7-8), 46-69.
13. Németh, E., Vargha, B., Beke, A., Tordai, H., Domokos, K. (2020). *Pénzügyi kultúra fejlesztési programok felmérése - Összehasonlító elemzés 2016-2020*. Állami Számvevőszék. Forrás: https://www.asz.hu/storage/files/files/elemlzesek/2020/penzugyi_kultura_fejlesztési_programok_20201216.pdf?ctid=1296
14. Radnóti, K. (2006). Milyen oktatási és értékelési módszereket alkalmaznak a pedagógusok a mai magyar iskolában? In: Kerber, Z. *Hidak a tantárgyak között.*, Országos Közoktatási Intézet, 131-167.
15. Stango, V., Zinman, J. (2007). Fuzzy math and red ink: When the opportunity cost of consumption is not what it seems, *Working Paper*, Dartmouth College.
16. Van Rooij, M., Lusardi, A., Alessie, R. (2011). Financial literacy and stock market participation. *Journal of Financial Economics*, 101(2), 449-472.
17. Walstad, W. B., Rebeck, K., MacDonald, R. A. (2010). The effects of financial education on the financial knowledge of high school students. *Journal of Consumer Affairs*, 44(2), 336-357.
18. Willis, L. E. (2008). Against financial-literacy education. *Iowa Law Review*, 94, 197.
19. Központi Statisztikai Hivatal (2021): Oktatás. Központi Statisztikai Hivatal (ksh.hu)
20. Magyarország Kormánya (2017). Pénzügyi tudatosság fejlesztésének stratégiája. <https://docplayer.hu/68037453-Penzugyi-tudatossag-fejlesztésének-strategiaja.html>
21. Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról szóló 110/2012. (VI. 4.) Kormányrendelet.

MELLÉKLETEK

Tanár-felmérés specifikus kérdések
T01 Melyik szakon végzett?
T02 Hol oktat?
T03 Milyen tantárgyat / tantárgyakat oktat?
T04_a Ön mennyire tartja fontosnak, relevánsnak a pénzügyi és gazdasági ismeretek átadását? (1 egyáltalán nem, 7 nagyon fontosnak tartom)
T04_b Ha egyetlen mondatlall kellene jellemezni, hogy az Ön számára mit jelent a pénzügyi kultúra, mi lenne az?
T05 Az Ön által oktatott órákon érintik-e a pénzügyi/gazdasági ismeretek valamilyen aspektusát?
igen T06 Milyen ismereteket, készségeket és attitűdöket sajátítanak el a tanulók az Ön által oktatott tantárgy keretében? (több válasz is lehetséges) T07 Mennyire elégedett azzal, ahogy sikerült átadnia az Ön által tanított pénzügyi és gazdasági ismereteket? (1 egyáltalán nem, 7 teljes mértékben) T08 Tapasztalatai alapján, a diákok mennyire nyitottak a pénzügyi gazdasági ismeretek elsajátítására?
T09 Ön szerint hogyan ragad meg jobban a pénzügyi - gazdasági ismeret a tanulók részére?
T10 Mit javasol, hogy lehetne a tanárok sikerességét, hatékonyságát javítani, hogy minél jobban tudják segíteni a diákok pénzügyi tudatosságának fejlesztését?
T11 Vett Ön részt pénzügyi / gazdasági témájú továbbképzésen?
igen T12 Miért vett részt pénzügyi / gazdasági témájú továbbképzésen?
T13 A továbbképzésen kívül hogyan tudja bővíteni a tudását pénzügyi-gazdasági területen?
T14 Az alábbi műszaki eszközök közül Ön melyikkel rendelkezik otthon?
T15 Ön szerint a zsebpénznek milyen hatása van a gyerekekre a pénzügyi tudatosság tekintetében?
T16 Ön szerint mennyi az optimális zsebpénz nagysága az alábbi korcsoportokban?

